

Міністерство освіти і науки України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили

Кафедра соціальної роботи, педагогіки і логопедії

Методична серія

Випуск № 488

Заснована в 2016 році

Н. В. Савінова, М. І. Берегова,

**Викладання курсу
«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Методичні рекомендації

*Студентам спеціальності
А6 Спеціальна освіта (за спеціалізаціями)
спеціалізації А6.01 Логопедія
(для змішаної та дистанційної форм навчання)*

Миколаїв – 2026

УДК 373.043.2-056.2/3 (076)

С 13

*Рекомендовано до друку радою навчально-наукового
медичного інституту від 13 травня 2026 року.*

Витяг з протоколу № 9

Рецензенти:

Дрозд О.В., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри психології
Навчально-медичного інституту ЧНУ імені Петра Могили.

Савінова Н. В., Берегова М. І.

С 13 Методичні рекомендації викладання курсу «Теорія та методика інклюзивного навчання» студентам спеціальності А6 Спеціальна освіта (за спеціалізаціями) спеціалізації А6.01 Логопедія (для змішаної та дистанційної форм навчання) : метод. рек. / Савінова Н.В., Берегова М.І. – Миколаїв : Вид-ов ЧНУ ім. Петра Могили, 2026 – 52 с. – (Методична серія ; Вип. 488).

Методичні рекомендації присвячені сучасним підходам до організації освітнього процесу в умовах інклюзії. У ньому розглядаються теоретичні засади інклюзивної освіти, історія її становлення та розвитку, а також методичні орієнтири для практичної роботи логопедів у закладах загальної середньої та дошкільної освіти.

Особливу увагу приділено принципам інклюзивного навчання та їх реалізації у педагогічній практиці; ролі логопеда, вчителя, асистента та команди психолога педагогічного супроводу; методам диференційованого та індивідуалізованого навчання; створенню сприятливого освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами; питанням співпраці з батьками та громадою.

Посібник містить практичні завдання, тренінгові вправи, приклади адаптації навчальних програм і методичних матеріалів, що сприяють формуванню професійної компетентності майбутніх логопедів.

Видання адресоване студентам педагогічних спеціальностей, викладачам закладів вищої освіти, логопедам, учителям, асистентам учителя та всім фахівцям, які працюють у сфері інклюзивної освіти.

УДК 373.043.2-056.2/3 (076)

ISSN 1811-492X

© Савінова Н. В.,

© Берегова М. І.,

© ЧНУ ім. Петра Могили, 2026

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ.....	6
Плани лекцій.....	6
Лекція 1. Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи.....	6
Лекція 2. Психолого-педагогічна характеристика суб'єктів інклюзивної освіти.....	17
Лекція 4. Психолого-педагогічний супровід дітей в умовах інклюзивного навчання.....	27
Лекція 6. Технології корекційно-розвивальної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору.....	31
Лекція 7-8. Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти.....	35
План практичних занять.....	38
Завдання для самостійної роботи.....	40
ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ. Питання для підготовки до іспиту.....	42
Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів навчання.....	44
Шкала оцінювання: національна та ECTS.....	45
РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ.....	46
Допоміжна література.....	47
Інформаційні ресурси в Інтернеті.....	47
ДОДАТКИ.....	48

ВСТУП

Інклюзивна освіта сьогодні є одним із ключових напрямів розвитку сучасної педагогіки. Вона забезпечує право кожної дитини на якісне навчання, створює умови для рівного доступу до знань та соціалізації, незалежно від індивідуальних особливостей чи освітніх потреб.

Особливе місце в інклюзивному процесі займає логопедія – наука і практика, спрямована на розвиток, корекцію та вдосконалення мовлення. Адже саме мовлення є основою комунікації, пізнання світу та успішної інтеграції дитини у суспільство. Логопедична підтримка в інклюзивному навчанні допомагає дітям із порушеннями мовлення подолати бар'єри у спілкуванні, розкрити свій потенціал і досягти успіху в освітньому середовищі.

Для студентів педагогічних спеціальностей вивчення теорії та методики інклюзивного навчання має подвійне значення. З одного боку, це формування професійної компетентності майбутнього вчителя, який здатен працювати в умовах різноманітності учнівських потреб. З іншого – це усвідомлення ролі логопеда як члена команди психолого-педагогічного супроводу, що забезпечує гармонійний розвиток мовлення, мислення та комунікативних навичок дітей.

Посібник пропонує студентам теоретичні знання про принципи та моделі інклюзивної освіти; методичні рекомендації щодо організації логопедичної роботи в інклюзивному середовищі; практичні вправи та тренінгові завдання з розвитку мовленнєвого дихання, артикуляційної та нейрогімнастики; приклади адаптації навчальних програм для дітей з особливими освітніми потребами.

Таким чином, видання є не лише навчальним матеріалом, а й практичним інструментом для майбутніх педагогів і логопедів. Воно допоможе студентам усвідомити значення інклюзивної освіти, навчитися застосовувати логопедичні методики у різних навчальних ситуаціях та сформувати готовність до роботи в умовах сучасної школи, де кожна дитина має право на успіх.

Метою навчальної дисципліни «Теорія та методика інклюзивного навчання» є засвоєння теоретико-методологічних, нормативно-правових та організаційно-методичних засад інклюзивної освіти.

Завдання (навчальні цілі) дисципліни

- сформувати усвідомлене розуміння основних положень інклюзивної освіти; о виробити навички командної роботи при навчанні та вихованні дітей з особливими потребами;

- забезпечити досконале володіння стратегіями взаємодії з батьками дітей з особливими потребами;

- сформувати навички диференційованого викладання та оцінювання; о виробити усвідомлення необхідності зростання педагогічної майстерності

Очікувані результати навчання.

Вимоги до знань та вмінь студента у результаті вивчення дисципліни:

Студенти повинні знати:

- загальнотеоретичні положення та методи інклюзивної освіти,
- основні наукові поняття і пов'язані з ними закономірності;
- стратегії взаємодії з батьками дітей з особливими потребами

Студенти зобов'язані вміти:

• Застосовувати отримані знання в галузі спеціальної та інклюзивної освіти при вирішенні навчально-виховних та науково-методичних завдань з урахуванням вікових та індивідуально-типологічних відмінностей учнів, соціально-психологічних особливостей учнівських груп та конкретних психолого-педагогічних ситуацій;

• Сприяти соціальній адаптації дітей з порушеннями психофізичного розвитку; готувати їх до суспільної та виробничої діяльності;

• Організовувати колектив дітей з порушеннями психофізичного розвитку та інтегрований колектив;

• Здійснювати педагогічний супровід дітей з особливостями психофізичного розвитку;

ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ ПЛАН ЛЕКЦІЙ

Лекція 1

Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно-термінологічні визначення та основні принципи

1. Проблема інвалідності та її основні аспекти.
2. Інклюзивне суспільство (ізоляція, інклюзія, інтеграція, освіта).
3. Переваги і недоліки інклюзивної освіти.
4. Основні принципи інклюзивної освіти.

Список літератури:

1. Берегова М. І., Савінова Н. В. Підготовка корекційного педагога до роботи в інклюзивному середовищі: інваріантна складова. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупасової. К.: ТОВ «Наша друкарня», 2017. Вип. 13. С. 216-225.
2. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. С. 229-234. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf>.
3. Боряк О. В. Професійна підготовка вчителів-логопедів до роботи з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 4. С. 9-17.
4. Вчитель і асистент: ролі і відповідальність. URL: [http://www.educationinclusive.com/wp-content/docs/ ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_. UKR.pdf](http://www.educationinclusive.com/wp-content/docs/ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_.UKR.pdf).
5. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.). Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 1. С. 56-66.
6. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 314 с.
7. Давиденко Г. В. Умови впровадження інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах Європейського Союзу (психолого-ментальний, організаційний та соціальний аспекти) : навч. посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 102 с.
8. Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М. Асистент вчителя в інклюзивному класі : Навч.-метод. посіб. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 250 с.

Характер впливу будь-яких соціально-політичних заходів на життя та соціальний стан інвалідів залежить від концептуальної моделі інвалідності, що розповсюджено в суспільстві. Аналіз ставлення суспільства до осіб з обмеженим фізичним станом свідчить, що існує багато різних моделей інвалідності, до того ж вони притаманні історії та культурі як різних країн, так і окремої країни. Оскільки у будь-якому суспільстві осіб з інвалідністю набагато менше, ніж без інвалідності, то не дивно, що норми і цінності, що превалюють у суспільстві, відображають інтереси більшості.

Моделі інвалідності призначені для того, щоб зрозуміти, яким чином особи з недоліками відчувають і переживають інвалідність. Також моделі надають відомості для суспільства стосовно розвитку законодавчих і регулятивних актів і програм, які впливають на життя осіб з інвалідністю. Розподіл країн за моделями інвалідності залежить від фундаментальних принципів діючих соціальних програм, методів фінансування (зокрема централізоване чи ні) та рівня довіри населення медичному персоналу та співробітникам установ соціального захисту.

У сучасній соціальній політиці виділяють дві базові моделі інвалідності, а саме, медичну та соціальну, які розглядаються завжди як противага одна одній. Медична модель розглядає інвалідність як власну проблему індивіда, спричинену захворюванням, нещасним випадком чи іншими факторами, що пов'язані зі здоров'ям, та яку можна вирішити через медичне втручання, а саме – реабілітацію.

Соціальна модель, навпаки, розглядає інвалідність як результат впливу соціального статусу і оточення індивіда, включаючи фізичну інфраструктуру (оздоблення будівлі та помешкання інваліда, транспортні засоби) та соціальні умови та перешкоди, що ведуть до дискримінації інваліда у суспільстві. Більш детальне дослідження виявило наявність переліку моделей інвалідності, що формувалися на певному етапі розвитку руху за права інвалідів у країнах Європи та Америки, та які можна вважати історичним підґрунтям формування сучасних моделей. Ученими було виділено п'ять моделей інвалідності медичної спрямованості та шість – соціальної спрямованості, виникнення яких можна вважати як передумовою появи сучасних моделей, так і за основними рисами віднести до складових елементів медичної та соціальної моделей, і які впливали чи досі впливають на соціальну політику щодо інвалідів.

Так, до медичних моделей можна віднести такі:

1. Релігійна модель – походить з базових постулатів християнської релігії та розглядає інвалідність як покарання за гріхи, з одного боку, та відносить інвалідів до мучеників – з іншого. У деяких культурах інвалідність пов'язують з почуттями релігійного покарання, провини,

соромом, низьким соціальним статусом та виключенням самого інваліда і всієї його сім'ї з життя суспільства

2. Медична модель – робить акцент на діагнозі органічної патології чи дисфункції, таким чином встановлюючи інвалідам статус хворих, що веде до необхідності в ізоляції чи виправленні. У медичній моделі інвалід розглядається як проблема. Саме він має потребу змінитися та адаптуватися у суспільстві, але суспільство зі свого боку не завжди має потребу в аналогічній зміні. Цю модель інколи називають «індивідуальною моделлю» через те, що вона пропагує ідею, що саме інвалід самостійно повинен пристосовуватися до структури та організації суспільного життя.

3. Економічна модель – інструмент перерозподілу доходів між різними верствами населення через встановлення залежності участі в активній трудовій діяльності від стану здоров'я. Ті, хто був не здатний виконувати роботу певним чином у певні строки через пошкодження здоров'я, відзначалися як особи з відхиленнями від норми, ізолювалися і вилучалися з робочої сили. Слід звернути увагу на те, що концепція інвалідності не була статичною категорією, що пішла від медичної науки, але, навпаки, була змінною розмежувальною категорією в напрямку, який може змінитися залежно від економічного стану, потреб ринку праці, стану робітничого руху і рівня класової боротьби.

4. Реабілітаційна модель – поява обумовлена необхідністю у медичному, психологічному лікуванні великої кількості ветеранів-інвалідів протягом і по закінченні Першої та Другої Світових Війн. На підставі Рекомендацій 1955 р. та зазначаючи, що відбулися значні зміни в розумінні реабілітаційних потреб, в охопленні й організації служб реабілітації, а також у законодавстві та практиці багатьох членів Організації, 20 червня 1983 року було ухвалено рекомендації та Конвенцію про професійну реабілітацію та зайнятість інвалідів, за якою було прийнято нові міжнародні норми з цього питання, які брали до уваги потребу забезпечити рівність можливостей та ставлення до всіх категорій інвалідів як у міських, так і в сільських районах, у зайнятості та соціальній інтеграції.

5. Модель функціональної обмеженості – базується на визначенні інвалідності в рекомендаціях щодо реабілітаційних програм для інвалідів, що висунуті на парламентській сесії Асамблеї Ради Європи у 1992 р., а саме, інвалідність – це обмеження у можливостях, що обумовлено фізичними, психологічними, сенсорними, соціальними, культурними, законодавчими та іншими бар'єрами, які не дозволяють людині з інвалідністю бути інтегрованою у суспільство і брати участь у житті родини чи суспільства на тих самих підставах, що й інші члени суспільства.

Слід зауважити, що всі перелічені моделі, як складові моделі інвалідності з точки зору медичного її трактування, так чи інакше

встановлюють певні перепони до інтеграції інваліда у суспільство. Отже, виділимо основні недоліки моделей інвалідності, які частіше за все загальною назвою «медична модель»:

▲ саме інвалід, а не суспільство, в якому він існує, має проблему, тому він повинен змінюватися і налаштовуватися на потреби суспільства. Негативне ставлення до інваліда з боку суспільства є причиною появи соціально-економічних складностей;

▲ медична модель сприяє встановленню негативного відношення інваліда до самого себе, що знижує його самооцінку, надає почуття зайвості;

▲ медична модель не бере до уваги зовнішні фактори, які впливають на життєдіяльність інваліда;

▲ політика влади стосовно інвалідів, яка базується виключно на медичній моделі, спричинює дискримінацію у різних галузях життєдіяльності. Соціальну модель інвалідності було розроблено за допомогою самих інвалідів у відповідь на медичну модель та її вплив на їх життя.

Згідно з цією моделлю інвалідність не є провиною самого інваліда, а є неминучим результатом його обмеження. Інвалідність є продуктом фізичних, організаційних і відносних бар'єрів, що складаються у суспільстві та прямують до дискримінації. Усунення дискримінації вимагає змін у стилі життя і мислення суспільства, системі його організації.

До соціальних моделей інвалідності вчені відносять такі:

1. Матеріалістична модель – в основу підходу покладено «Фундаментальні принципи інвалідності», які було сформульовано UPIAS у 1976 р., відповідно до яких, інвалідність – це наслідок ослаблення функцій організму людини, через що вона примусово є ізольованою та виключеною з суспільства. Отже, вважається, що інвалідом людину робить суспільство. Така соціальна модель давала можливість ідентифікувати політичну стратегію під назвою «ліквідація бар'єрів» і в наявності був її вплив безпосередньо на інваліда. Заміна медичного погляду на інвалідність – проблема виникає через недоліки у тілі – на погляд з точки зору соціальної моделі – проблема росте із соціального пригноблення – звільнила інвалідів від соціальних і дискримінаційних обмежень.

2. Модель незалежного життя – в основу концепції незалежного життя інвалідів закладаються такі поняття, як самовизначення, самодопомога, самостійність, відповідальність за своє життя і самоконтроль, однакові права і можливості інвалідів і решти людей.

3. Психосоціальна модель інвалідності – акцентує увагу на взаємовідносинах здорових та інвалідів. Формування вірної соціальної політики щодо інвалідів неможливе без уявлення про їх соціально-психологічний та соціально-економічний статус, без розробки правового аспекту інтеграції інвалідів у суспільство,

знання особливостей їх взаємовідношень із здоровим оточенням. Ставлення здорових осіб до інвалідів – це один з найважливіших соціально-психологічних факторів інтеграції.

4. Модель інвалідності як дискримінованої меншості (соціо-політична модель) – визнає, що оточення формується суспільною політикою. Існує декілька визначень, завдяки яким позбавлені та несприятливі сегменти населення можна кваліфікувати як групу меншості. По-перше, їх може бути розглянуто як меншість, якщо інші використовують таку фразу, складаючи описання цієї групи, по-друге, статус інвалідів як меншості може бути визначено через порівняння їх позиції з позицією домінуючої частки населення за найбільш вагомими соціальними та економічними показниками, по-третє, практично всі групи меншості є предметом біологічної залежності, ізоляції, встановлення стереотипів, стигматизації, дискримінації, упередження та фанатизму. Соціо-політична модель – має на увазі, що інвалідність походить скоріш за все від відмови структурованого суспільного оточення пристосуватися до потреб і прагнень інвалідів, ніж від можливості інваліда пристосуватися до вимог суспільства. Соціо-політичний погляд визнає, що політика, яка формує оточення, є відображенням пануючих суспільних відносин і показників.

5. Культурна модель – базується перш за все на презентації інваліда як людини і розвитку її культурних здібностей. Засновником культурної моделі інвалідності вважають американського вченого Девіда Пфайфера, який у 1984 р. видав публікацію під назвою «Чи існує культура інвалідності?». Він стверджував, що, «коли поєднати усі продукти, що зроблено руками людини, результати його розумової діяльності, соціальні організації та інфраструктуру, яка охоплює інваліда, буде видно, що культура є вивченою, розповсюдженою, взаємопов'язаною і різноманітною, тобто Культура інвалідності існує». Британський вчений Вік Фінкельштейн у своїй праці «Інваліди та наш культурний розвиток» (1987) акцентував увагу на тім, що культура не стосується однієї особистості, вона є стилем життя певної групи, чи то малої або великої, національного, локального чи інтернаціонального рівня, і саме ці відокремлені групи формують суспільство.

В чистому вигляді медична та соціальна моделі не використовуються при створенні сучасних соціальних програм. Окремі їх принципи застосовуються на певних етапах здійснення соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, наприклад, при ідентифікації та наданні статусу інваліда, при виявленні права на допомогу та її необхідного розміру, у питаннях вільного доступу інвалідів до соціальної, культурної, житлової інфраструктури та ін. Лише взаємозв'язок соціального та медичного підходів при створенні соціальних програм, орієнтованих на

певні категорії інвалідів, з обов'язковим їх залученням до процесу розробки дозволить створити ефективну систему соціального захисту осіб з обмеженими можливостями, здатну не тільки задовольнити основні життєві потреби індивіда з матеріальної та фінансової точок зору, але й відчувати повноцінне суспільне життя

Інклюзивна освіта – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами, зокрема дитини з особливостями психофізичного розвитку, в умовах загальноосвітнього закладу. Інклюзивне навчання забезпечує доступ до освіти дітей з особливими потребами у загальноосвітніх школах за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. В основу інклюзивної освіти покладена ідеологія, яка виключає будь-яку дискримінацію дітей; забезпечує рівноцінне ставлення до всіх людей, але створює спеціальні умови для дітей з особливими потребами. Отримані поза соціумом знання і вміння не могли допомогти дітям з особливими освітніми потребами цілковито адаптуватися в суспільстві, підготуватися до подолання неминучих життєвих труднощів, а, отже, реалізуватися в повній мірі як рівноправні і повноцінні члени суспільства. В інклюзивних класах діти з особливими потребами включені в освітній процес. Вони осягають основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії, вчать виявляти активність, ініціативу, свідомо робити вибір, досягати згоди у розв'язанні проблем, приймати самостійні рішення.

Філософія інклюзії базується на вірі в те, що кожна людина з вадою має отримати освіту і житлові умови, які б якомога ближче відповідали нормальним. Вона передбачає істотні зміни в культурі, політиці та практичній діяльності шкіл. Одним із аспектів інклюзивної освіти є забезпечення ефективності навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в загальноосвітньому закладі. Увага зосереджується на соціалізації дітей цієї категорії та якості навчання. Діти з особливими потребами стають частиною нашого життя, вони включаються в загальноосвітні школи, оточення, спільноти. До них ставляться як до рівних і як таких, що заслуговують на повагу і сприйняття їх такими, як вони є. Це те право, яким всі ми користуємось як члени суспільства.

Інклюзія базується на концепції «нормалізації», в основі якої – ідея, що життя і побут людей з обмеженими можливостями мають бути якомога більше наближені до умов і стилю життя усієї громади. Принципи «нормалізації» закріплені низкою сучасних міжнародних правових актів: Декларація ООН про права розумово відсталих (1971), Декларація про

права інвалідів (1975), Конвенція про права дитини (1989) та ін. Зокрема, Декларація ООН про права розумово відсталих є першим нормативно-правовим документом щодо визнання осіб з порушеннями психофізичного розвитку суспільно повноцінною в соціальному сенсі меншиною, яка потребує соціального та правового захисту.

Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку у країнах Європи свідчить, що у переважній більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти людьми з обмеженими можливостями. Однак, варто зазначити, що діти з особливими освітніми потребами мають змогу здобувати освіту і в спеціальних навчальних закладах, і в закладах масового типу.

Інклюзія – це масштабне залучення всіх школярів до всіх аспектів навчання та шкільного життя, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних особливостей чи відмінностей. Вона передбачає усунення будь-яких форм шкільної сегрегації, зокрема спеціальних класів для тих, хто на відповідіє умовно визначеному стандарту «нормальності». У межах інклюзивної моделі всі учні навчаються разом у звичайних школах, класах, які в свою чергу активно адаптуються та змінюються, щоб враховувати й задовольняти потреби кожного.

Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі діти є цінними й активними членами суспільства. Навчання в інклюзивних навчальних закладах є корисним, як для дітей з особливими освітніми потребами, так і для дітей з нормальним рівнем розвитку, членів суспільства в цілому. Інклюзивна освіта передбачає створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку.

Основний принцип інклюзії: у всіх випадках, коли це можливо, усі діти мають навчатися разом, незважаючи на певні труднощі чи відмінності, які існують між ними. Розкриття потенційних можливостей дітей з психофізичними порушеннями залежить не стільки від форм навчання (інтернатна чи інклюзивна), хоча вони й визначають різний ступінь соціальної адаптованості, скільки від гнучкості системи спеціальної освіти, рівня та діапазону наданих послуг, які задовольняють їхні потреби (раннє виявлення порушень, єдність діагностики і корекції розвитку, наступність дошкільного, шкільного і після шкільного змісту освіти тощо).

Інклюзія (від *Inclusion* – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціальному житті. Це політика й процес, що дає можливість всім дітям брати участь у всіх програмах.

Інклюзивна освіта (інклюзивне навчання) – це система освітніх послуг, що ґрунтується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та

права здобувати її за місцем проживання, що передбачає навчання дитини з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу.

Прихильники спільного навчання вирізняють такі позитивні сторони інклюзивних процесів:

- стимулюючий вплив більш здібних однолітків;
- можливість у ширшому діапазоні ознайомлюватися із життям;
- розвиток навичок спілкування та нестандартного мислення;
(як у дітей з особливостями психофізичного розвитку, так і в їхніх здорових однолітків);

- можливість виявлення гуманності, співчуття, милосердя, терпимості у реальних життєвих ситуаціях, що є ефективним засобом морального виховання.

Для дітей з обмеженнями життєдіяльності мають бути створені такі основні умови:

- регламентоване нормативно – правовими документами фінансове та юридичне забезпечення освітнього процесу;

- спеціально підготовлені для роботи з дітьми з обмеженнями життєдіяльності педагоги та фахівці (кадровий ресурс). При цьому рівні можливості в отриманні медичної, корекційної та психологічної підтримки в школі повинні бути створені для всіх учнів без винятку, що зазвичай вітається як батьками дітей з обмеженнями життєдіяльності, так і звичайних дітей;

- матеріально – технічне оснащення для створення безбар'єрного середовища (пандуси, підйомники, спеціально обладнані туалети, кабінети лікувальної фізкультури, психомоторної корекції, кімнати для логопедичних та корекційних занять з дефектологами і психологами, медичний кабінет, спортивний зал тощо);

- адаптовані освітні програми, складання фахівцями, педагогами та батьками індивідуальних планів занять;

- необхідний роздатковий та дидактичний матеріал для занять з дітьми.

Система спеціальної освіти в Україні має вертикально-горизонтальну структуру. Вертикальна структура базується на вікових особливостях учнів і рівнях загальноосвітніх програм. Горизонтальна структура враховує психофізичний розвиток дитини, особливості її пізнавальної діяльності та характер порушення.

Вертикальна структура визначається віковими періодами:

- раннього дитинства (від 0 до 3 років);
- дошкільний період (з 3 до 6-7 років);
- період шкільного та професійного навчання (з 6-7 до 16-21 років).

У період від 0 до 3 років (раннє дитинство) діти перебувають на домашньому утриманні, у дитячих дошкільних закладах, діти-сироти - у будинках дитини. Спеціальну допомогу діти з порушеннями психофізичного

розвитку можуть одержувати в центрах раннього втручання, центрах реабілітації, психолого-медико-педагогічних центрах та спеціальних дошкільних закладах. Для дітей дошкільного віку з особливостями психофізичного розвитку функціонують: спеціальні дитячі дошкільні заклади, дитячі навчальні заклади компенсуючого типу, спеціальні групи при дошкільних навчальних закладах комбінованого типу, дошкільні групи при спеціальних школах, реабілітаційні центри.

Основними державними навчальними закладами для дітей з особливостями психофізичного розвитку шкільного віку є: спеціальні загальноосвітні школи-інтернати, навчально-реабілітаційні центри та спеціальні класи в загальноосвітніх навчальних закладах масового типу.

Спеціальні навчальні заклади для дітей з особливостями психофізичного розвитку реалізують програми початкової, основної та середньої (повної) загальної освіти, складені на основі Державного стандарту спеціальної освіти.

Горизонтальна структура спеціальної освіти в Україні представлена 8-ма типами спеціальних закладів: для дітей з порушеннями слуху, слабозорючих, з порушеннями зору, слабозорих, з тяжкими порушеннями мовлення, з порушеннями опорно-рухового апарату, для розумово відсталих, із затримкою психічного розвитку.

За даними Міністерства освіти та науки, функціонує 396 спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, де навчається 54, 1 тис. дітей. Окрім того, в системі МОН України функціонує близько 40 навчально-реабілітаційних центрів для дітей з порушеннями психофізичного розвитку, 142 спеціальні дошкільні заклади та 1200 спеціальних груп в дошкільних закладах масового типу, де перебуває близько 45 тисяч дошкільників.

У підпорядкуванні Міністерства праці та соціальної політики функціонує 298 реабілітаційних центрів, з них 208 - центрів ранньої реабілітації дітей з порушеннями розвитку, 90 - центрів медико-соціальної та професійно-трудової реабілітації. Реабілітаційні послуги діти та молодь з порушеннями психофізичного розвитку одержують і в 46 центрах соціально-психологічної реабілітації, підвідомчих Міністерству у справах сім'ї, молоді та спорту.

Досвід функціонування спеціальних закладів в Україні свідчить про значні досягнення, які мають ці освітні осередки. До безперечних досягнень можна віднести: створення в спеціальних навчальних закладах достатньої матеріальної бази, забезпечення відповідних умов для надання корекційної допомоги, організацію професійно-трудової підготовки, навчання та відпочинку. У спеціальних закладах діти з порушеннями розвитку здобувають освіту, яка спрямована на одержання знань з основ наук, вдосконалення особистісних якостей, корекцію порушень розвитку й

подальшу соціалізацію. Корекційні заняття забезпечують не лише виправлення порушень психофізичного розвитку, а й забезпечують вплив на особистість в цілому для досягнення позитивних результатів в її навчанні, вихованні та інтеграції у суспільство.

Спеціальні школи в основному забезпечені сучасними навчально-методичними матеріалами, розробленими відповідно до вимог сьогодення.

Втім, поряд з незаперечними позитивами варто виокремити суттєві недоліки сучасної системи спеціальної освіти, перш за все:

- її уніфікованість, що унеможливорює забезпечення освітніх потреб всіх учнів, які мають особливості психофізичного розвитку, заважає впроваджувати різноваріантні навчальні програми, вносити необхідні зміни та додатки до навчальних планів;

- ізолюваність дітей з психофізичними порушеннями у спеціальних школах-інтернатах, які є основними спеціальними освітніми закладами; така ізолюваність має багато негативних соціальних наслідків, зокрема, відчуження сім'ї від виховного процесу; соціальна інфантильність учнів; обмеженість розвитку життєвих компетенцій тощо;

- недостатня соціально-практична спрямованість навчального процесу, наслідки якої - низький рівень сформованості соціально-побутової компетентності учнів, незадовільна орієнтація в системі соціальних норм і правил та відсутність навичок самостійної життєдіяльності;

- недостатня індивідуалізованість та особистісна зорієнтованість навчально-виховного процесу, що спричиняють труднощі емоційного та особистісного розвитку учнів, неадекватні уявлення про свої якості, здібності й можливості;

- низька ефективність корекційно-розвивальних занять, яка зумовлює низький рівень комунікативної компетентності, замкнутості, ізолюваності;

- відсутність ліцензійованого психолого-педагогічного інструментарію для діагностики порушень, що утруднює правильне комплектування спеціальних закладів й організацію відповідного навчання;

- недостатнє науково-методичне та навчальне забезпечення освітнього процесу дітей з важкими патологіями, атиповими порушеннями, які потребують додаткових освітніх та корекційно-реабілітаційних послуг.

Кабмін прийняв низку нормативно-правових актів, спрямованих на запровадження інклюзивного навчання у закладах дошкільної та загальної середньої освіти.

Завдання упровадження інклюзії та підготовки педагогічних кадрів з питань інклюзивного навчання визначені:

- Планом дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затв. розпорядженням КМУ від 23.11.2015 № 1393-р

- Планом заходів з виконання рекомендацій, викладених у заключних зауваженнях, наданих Комітетом ООН з прав осіб з інвалідністю до першої

доповіді України про виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року, затв. розпорядженням КМУ від 28.12.2016 № 1073-р.

У новому Законі про освіту, що набрав чинності 28.09.2018:

▪ наведено тлумачення:

○ інклюзивне навчання — це система освітніх послуг, гарантованих державою, що базується на принципах недискримінації, врахування багатоманітності людини, ефективного залучення та включення до освітнього процесу всіх його учасників

○ інклюзивне освітнє середовище — це сукупність умов, способів і засобів їх реалізації для спільного навчання, виховання та розвитку здобувачів освіти з урахуванням їхніх потреб та можливостей.

▪ у статті 20 остаточно врегульоване питання інклюзивного навчання, де відповідно до частини першої:

○ заклади освіти за потреби утворюють інклюзивні та/або спеціальні класи для навчання осіб з ООП

○ але у разі звернення особи з ООП або її батьків таки клас утворюється в обов'язковому порядку.

З 2017 року розвиток інклюзивної освіти увійшов до пріоритетних напрямів Нової української школи.

У 2017/2018 навчальному році впровадження інклюзивного навчання здійснювалося на виконання:

- Закону України «Про освіту»
- Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затв. розпорядженням КМУ від 23.11.2015 № 1393-р
- доручення Прем'єр-міністра України від 04.05.2017 № 15455/6/1-17 до пункту 2 розділу II Протоколу першого засідання Національної ради реформ на тему «Освіта, безпека та благополуччя дітей як пріоритет розвитку країни» від 31.03.2017.

Лекція 2

Психолого-педагогічна характеристика суб'єктів інклюзивної освіти

План

1. Специфіка створення інклюзивного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі
2. Базові моделі інклюзивної освіти.
3. Види адаптації дітей з особливими освітніми потребами

Список літератури:

1. Берегова М. І., Савінова Н. В. Підготовка корекційного педагога до роботи в інклюзивному середовищі: інваріантна складова. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупасової. К.: ТОВ «Наша друкарня», 2017. Вип. 13. С. 216-225.
2. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. С. 229-234. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK7/7/37.pdf>. (Дата звернення: 22.02.2017).
3. Боряк О. В. Професійна підготовка вчителів-логопедів до роботи з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 4. С. 9-17.
4. Вчитель і асистент: ролі і відповідальність. URL: [http://www.educationinclusive.com/wp-content/docs/ ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_.UKR.pdf](http://www.educationinclusive.com/wp-content/docs/ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_.UKR.pdf).
5. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.). Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 1. С. 56-66.
6. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 314 с.
7. Давиденко Г. В. Умови впровадження інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах Європейського Союзу (психолого-ментальний, організаційний та соціальний аспекти) : навч. посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 102 с.
8. Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М. Асистент вчителя в інклюзивному класі : Навч.-метод. посіб. К. : ТОВ Видавничий дім «Плеяди», 2015. 250 с.

В. Синьов, А. Шевцов підкреслюють, що побудова інклюзивного освітнього простору ґрунтується на таких засадах:

1) надання рівного доступу до навчання в загальноосвітніх закладах та отримання якісної освіти кожною дитиною;

2) визнання здатності до навчання кожної дитини та необхідність створення суспільством відповідних умов для цього;

3) забезпечення права дітей розвиватись у родинному оточенні та мати доступ до всіх ресурсів місцевої спільноти;

4) залучення батьків до навчального процесу, як рівноправних партнерів та перших учителів дітей;

5) розробка навчальних програм на основі особистісно орієнтованого та індивідуального підходів, що сприяють розвитку навичок навчання протягом усього життя;

6) незаперечення того факту, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини;

7) використання результатів сучасних досліджень та практики в реалізації інклюзивної моделі навчання;

8) реалізація командного підходу в навчанні й вихованні дітей, що передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів.

Особливостями інклюзивного освітнього простору є доступність для всіх категорій дітей; варіативність (змістова, часова, структурно-організаційна, методологічна); соціальна спрямованість навчально-виховного процесу; індивідуалізація навчання; толерантне ставлення до дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчального закладу.

Інклюзивний заклад — заклад освіти, який забезпечує інклюзивне навчання як систему освітніх послуг, зокрема:

- адаптує освітні програми та плани, фізичне середовище, методи та форми навчання;

- використовує наявні в громаді ресурси;

- залучає батьків;

- співпрацює з фахівцями для надання додаткових послуг відповідно до різних освітніх потреб дітей;

- створює позитивний клімат в освітньому середовищі.

Як перетворити звичайний заклад освіти на інклюзивний?

Застосовуйте принципи інклюзивного закладу

Щоб створити інклюзивне середовище у закладі освіти, врахуйте основні принципи інклюзивного закладу. Вони полягають у тому, що:

- усі діти мають навчатися разом у всіх випадках, коли це можливо, попри певні труднощі чи відмінності, що існують між ними;

- заклади освіти мають:

- визнавати і враховувати різні потреби дітей, узгоджуючи різні види і темп навчання;

- забезпечити якісну освіту для всіх, розробивши відповідні освітні програми, стратегії викладання, використовуючи ресурси та партнерські зв'язки зі своїми громадами;

- діти з особливими освітніми потребами мають отримувати додаткову допомогу, яка сприяє забезпеченню успішності процесу навчання;

- інклюзивні заклади формують солідарність, співучасть, взаємоповагу, розуміння між дітьми з особливими освітніми потребами та їхніми ровесниками.

Інклюзивна освіта включає визнання рівної цінності для суспільства всіх дітей і педагогічних працівників, а також:

- підвищення ступеня участі дітей в освітньому процесі й заходах поза закладом освіти та одночасне зниження рівня ізоляваності окремих дітей;

- зміни в політиці закладу освіти, практиці та культурі з метою приведення їх у відповідність з різноманітними потребами дітей, які навчаються в закладі освіти;

- подолання бар'єрів на шляху отримання якісної освіти та соціалізації всіх дітей, у тому числі дітей з особливими освітніми потребами;

- аналіз і вивчення можливостей подолання бар'єрів і покращення доступності закладів освіти для окремих категорій дітей;

- переконання, що відмінності між дітьми — це ресурс, що сприяє педагогічному процесу, а не перешкоди, які необхідно долати;

- визнання прав дітей на отримання освіти у закладах освіти, розташованих за місцем проживання;

- визнання ролі закладів освіти не тільки в підвищенні академічних показників дітей, а й у розвитку місцевих громад;

- розвиток партнерських відносин між закладами освіти і місцевими громадами.

Аби ефективно керувати інклюзивним закладом, керівник повинен уміти розробляти та застосовувати гнучку процедуру управління, перерозподілу навчальних ресурсів, урізноманітнення можливостей навчання, мобілізації взаємодопомоги, підтримки дітей, які відчувають труднощі у навчанні, і розвитку тісних стосунків з батьками та громадою. Успішне управління закладом освіти залежить від активної і творчої участі педагогів і персоналу, а також розвитку ефективної взаємодії та роботи у команді для задоволення потреб дітей.

Керівник і власник закладу освіти несуть відповідальність за організацію, стан та якість інклюзивного навчання (Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах, затверджений постановою КМУ від 15.08.2011 № 872)

Запровадьте зміни у закладі

Аби створити інклюзивне середовище в закладі освіти, слід розвивати та запроваджувати такі взаємопов'язані напрями, як:

- організаційна культура;
- освітня політика на рівні закладу (внутрішні нормативні документи);
- інклюзивна практика.

Організаційна культура

Рівень організаційної культури закладу освіти розкривається через усвідомлення суспільної місії закладу освіти та її відмінності від інших закладів, а також цінностей та норм, на які вона спирається в своїй роботі.

Щоб визначити можливості та умови, які дадуть змогу встановити єдність у ціннісних орієнтаціях колективу закладу, слід здійснювати спільну діяльність на основі бажаних ціннісних орієнтацій. Тому найліпші результати інклюзивна освіта має тоді, коли весь колектив закладу готовий реалізовувати її ідеї в повсякденній діяльності.

Оскільки заклади освіти покликані задовольняти освітні, емоційні і соціальні потреби дітей, вони мають бути готовими до змін та адаптацій відповідно до потреб усіх дітей, а не навпаки. Відтак актуальними стають:

- постійний професійний розвиток усього колективу закладу;
- перетворення закладу освіти на «самооновлюючу організацію, що навчається»;
- перетворення культури закладу на культуру освітніх змін.

Освітня політика

Політика формує засади розвитку освіти, підготовки дітей і дорослих до активної участі у суспільному житті. Вона є інтегральною частиною соціальної політики держави. На практиці освітня політика означає діяльність держави у сфері освіти, скеровану на дотримання державних стандартів освіти, забезпечення її матеріально-технічними засобами, керівництво освітніми інституціями.

Аби сформувати освітню політику, слід ініціювати та впроваджувати зміни. На місцевому рівні органи місцевого самоврядування ухвалюють рішення та шукають ресурси для запровадження таких змін.

На рівні закладу освіти ухвалюють колегіальні рішення педагогічний колектив і батьківська громада. Трансформація закладу освіти та створення умов для інклюзивного навчання відбувається за взаємодії освітньої (педагоги, діти, батьки) та місцевої громад.

Інклюзивна практика

Впроваджувати інклюзивне навчання слід на рівні класу, у процесі навчальної діяльності, що передбачає надання всім дітям відповідної підтримки. Розвиваючи практику, спрямовану на поліпшення навчального досвіду для кожної дитини, врахуйте, що:

- ефективність навчальної діяльності дітей і ступінь їхнього залучення підвищується, якщо технологія організації заняття передбачає створення сприятливих умов із надання підтримки і водночас достатньо гнучка;

- педагоги мають працювати з дітьми, заохочуючи їх до формування дружніх зв'язків і позитивних стосунків; для цього педагог створює на занятті та в закладі освіти середовище з можливостями для позитивної соціальної взаємодії, яка відбувається природно;

- деякі діти потребують додаткової допомоги в налагодженні стосунків з однолітками. Взаємна підтримка і повага дітей одне до одного, незалежно від сформованих уявлень про статус і рівень здібностей, — важлива передумова набуття соціального досвіду, участі в освітньому процесі для засвоєння знань, умінь і навичок.

Інклюзивне навчання передбачає використання особистісно орієнтованого педагогічного підходу, індивідуалізації освітнього процесу, диференційоване викладання, яке дає змогу залучати до роботи над певним навчальним завданням усіх дітей та передбачає:

- представлення навчального змісту різними способами;
- подання різних варіантів для демонстрації знань, умінь і навичок, використання різних способів контролю;

- подання різних варіантів для залучення та мотивації.

У системі інклюзивної освіти має місце поняття «універсальний дизайн»

Воно співзвучне з філософією інклюзії. Універсальний дизайн — це підхід до проектування та забезпечення середовища необхідними засобами й технологіями, що відповідають вимогам спільного користування та задовольняють потреби всіх користувачів: як більшості членів нашого суспільства, так і осіб з особливими потребами та певних категорій населення, які постійно чи тимчасово є маломобільними або з обмеженнями (люди похилого віку, батьки з малим дітьми, пацієнти лікарень, вагітні жінки і т.п.).

Універсальний дизайн базується на принципах рівності та доступності простору для кожного, сприйняття інформації незалежно від сенсорних особливостей та терпимість до помилок користувачів.

Звичайно, при запровадженні інклюзивного школа має забезпечити архітектурну безбар'єрність (пандуси, ліфти, пристосування в туалетах, написи шрифтом Брайля тощо) та розумну організацію класних кімнат. В багатьох школах України вже побудовані ресурсні кімнати та медіатеки, поділені на функціональні частини, що дозволяють учням змінювати діяльність, забезпечуючи гармонізацію психоемоційного стану. Це особливий тип організації інтерактивного простору з наявністю необхідного обладнання для інтелектуального, творчого та фізичного розвитку у сукупності.

Важливим моментом є адаптація шкільної програми під потреби всіх учасників навчального процесу. Існують норми наповнюваності класів — до 30 учнів усього, серед яких не більше трьох дітей з особливими освітніми потребами (у деяких випадках — не більше двох).

Базові моделі інклюзивної освіти.

При розробці варіантів організації інклюзивного навчання необхідно враховувати інфраструктуру закладів загальноосвітнього та спеціального навчання, яка існує в Україні, та напрацьованих форм організації навчально-виховного та корекційного процесів.

І модель – постійна повна інтеграція. Модель передбачає навчання дитини, яка має відповідні психофізичні порушення, на рівних з нормально розвиваючими дітьми в одних дошкільних групах та класах. Повна інтеграція може бути ефективною для тих дітей, рівень яких відповідає рівню психофізіологічного та мовного розвитку, або наблизений до вікової норми здорових дітей. Раннє діагностування та чітка організація корекційної допомоги різко підвищує вірогідність досягнень дитини до норми рівня психічного розвитку, а тому рання корекційно-педагогічна робота – це надійний шлях до повної інтеграції дитини в соціальне та загальноосвітнє середовище. Повна інтеграція може бути організована в різних освітніх закладах. Правила комплектування класів (груп): діти з відхиленнями у розвитку зараховуються в звичайні групи дошкільного закладу, або класи школи. Дозування часу інтеграції не існує, діти впродовж дня знаходяться разом з нормально розвиваючими однолітками. Зміст спільної діяльності не регламентується, діти з обмеженими можливостями здоров'я відвідують всі навчальні заняття разом зі здоровими однолітками. В умовах повної інтеграції інклюзивна освіта забезпечується педагогами загальноосвітніх шкіл або загальноосвітніх груп дошкільних навчальних закладів. Вона дозволяє максимально нормалізувати оточення та способи взаємодії у соціумі. Разом з тим є діти, рівень розвитку яких, нижчий рівня розвитку нормально розвиваючих однолітків тому є варіанти дозування інтеграції.

ІІ модель – постійна неповна інтеграція. Представлена модель може бути ефективною для дітей, рівень психічного розвитку яких нижчий рівня вікової норми. Вищезазначена група дітей потребує систематичної корекційної допомоги, але при цьому вони здатні з деяких навчальних предметів (освітніх ліній) навчатися разом і спільно з нормально розвиваючими однолітками і проводити з ними більшу частину позакласного часу. Постійна неповна інтеграція може бути організована у всіх дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладах. Діти з особливими освітніми потребами об'єднуються з нормально розвиваючими дітьми в одну дошкільну групу («спеціальну») або в

один клас («гнучкий»). Правила комплектування: в дошкільній групі дві треті дітей складають нормально розвиваючі вихованці, одна третина – діти з відповідними відхиленнями; гнучкі класи можуть бути організовані тільки в тих школах, де є паралельні класи, в склад який вводиться дві-три дитини з обмеженими можливостями здоров'я (діти із ЗПР, неускладненою інтелектуальною недостатністю, порушеннями опорно-рухового апарату, зору, слуху). Вони періодично повинні об'єднуватися в одну групу для проведення вчителем-дефектологом корекційних занять. У випадку неповної інтеграції до процесу навчання залучаються педагоги загальноосвітнього дошкільного чи шкільного навчального закладу та педагог-дефектолог. Методичну допомогу педагогам загальноосвітніх навчальних закладів в роботі з дітьми, які мають порушення психофізичного розвитку здійснює вчитель-дефектолог.

III модель – постійна часткова інтеграція. Пропонується для групи дітей, які спроможні на рівні зі своїми нормально розвиваючими однолітками оволодіти лише невеликою частиною необхідних вмінь та навичок, проводити з ними частину навчального та позакласного часу. Необхідність такої моделі бачиться у можливості розширення спілкування та взаємодії дітей з обмеженими можливостями здоров'я з нормально розвиваючими однолітками. Модель часткової інтеграції доцільно використовувати в дошкільних навчальних закладах, які мають групи компенсуючого типу (спеціальні), та в загальноосвітніх навчальних закладах, в яких відкрито спеціальні класи. Час інтеграції дозується, зміст спільної діяльності регламентується. Для дітей дошкільного віку, які зараховані в групи компенсуючого типу пропонується відвідування загальноосвітньої групи, в зв'язку з чим до графіку роботи навчального закладу вносяться зміни. В рамках роботи загальноосвітніх навчальних закладів, учні, які х інтегровано, можуть відвідувати окремі уроки в загальноосвітніх класах. В зв'язку з цим вносяться корективи у розклад. Разом з тим слід пам'ятати, що діти з обмеженими можливостями здоров'я більшу частину часу навчаються та виховуються в групі компенсуючого типу та спеціальному класі і тільки незначну частину дня перебувають зі здоровими однолітками. Метою реалізації представленої моделі є розширення кола спілкування дітей з обмеженими можливостями здоров'я з нормально розвиваючими однолітками. Це спроба цілеспрямовано розширити відносно незначні можливості цієї групи дітей в області соціальної інтеграції.

IV модель – систематична тимчасова інтеграція. Представлена модель дає можливість мінімально використати спілкування дітей з обмеженими можливостями розвитку та нормально розвинутими однолітками. Модель передбачає проведення спільних заходів не менше ніж два рази на місяць, бажано виховного характеру. Необхідно

створити умови для набуття початкового досвіду спілкування з однолітками. Модель може бути підготовкою до більш удосконаленої форми інтегрованого навчання. Вона може бути реалізована в дошкільних навчальних закладах комбінованого типу та загальноосвітніх школах, де є спеціальні групи (класи). Учні з обмеженими можливостями психофізичного розвитку об'єднуються з нормально розвинутими дітьми в рамках додаткової освіти. Вони разом відвідують гуртки за інтересами, спортивні секції, організують спільні виставки, конкурси, змагання та свята тощо.

У модель – епізодична інтеграція. Передбачає мінімальну спеціальну взаємодію дітей з вираженими порушеннями психофізичного розвитку з однолітками; подолання тих об'єктивних перешкод в соціальному спілкуванні, які складаються в умовах корекційних закладів. Епізодична інтеграція передбачає, що вихованці спеціальних освітніх закладів практично весь час навчаються окремо, і тільки епізодично об'єднуються з дітьми загальноосвітніх закладів на відповідний час. Соціальна взаємодія забезпечується в таборах відпочинку, спеціально організованих конкурсах-святах; під час проведення виставок дитячої творчості, спортивних змагань тощо. Вихованці спеціальних інтернатних (дошкільних) закладів відвідують будинки дитячої творчості, де приймають активну участь у роботі різноманітних гуртків.

Вищезазначене дозволяє отримати перший досвід розуміння того, що далеко не всі види діяльності їм притаманні, і ще є необхідність багато чому вчитися. Безперечно, навчальні заклади різних типів мають свій індивідуальний потенціал щодо організації інклюзивного та інтегрованого навчання дітей з особливими потребами дошкільного та шкільного віку. Варіативні моделі інтеграції дітей з обмеженими можливостями здоров'я в загальноосвітній простір дають можливість для кожної дитини з особливими освітніми потребами підібрати доступну для його розвитку модель інтеграції та інклюзії, зберігає необхідну спеціальну психолого-педагогічну допомогу та супровід. Інтеграція в загальноосвітній простір розглядається як один із можливих засобів реалізації прав дітей на рівний доступ до якісної освіти. Соціальна державна програма передбачає в найближчі роки охопити значну частину популяції дітей з обмеженими можливостями психофізичного розвитку інтегрованим навчанням в умовах загальноосвітніх навчальних закладів.

РІВНІ ПІДТРИМКИ ДЛЯ ДІТЕЙ З ООП

Рівнів підтримки – п'ять. Вони визначаються в результаті комплексної оцінки фахівців ІРЦ (2–5 рівні) чи шкільної команди супроводу (1 рівень). Нині, під час адаптаційного періоду, коли треба

визначити рівні підтримки для всіх дітей, які вже мають висновки ІРЦ, центри та школи працюють спільно.

Ключовим моментом є те, що для визначення рівня підтримки фахівці тепер мають відштовхуватися від потреб дитини, а не від її діагнозу (нозології).

Перший рівень

Перший рівень надається за рішенням школи. Для цього створюється команда супроводу, яка ухвалює рішення про надання дитині першого рівня підтримки та складає індивідуальну програму розвитку (ІПР). Таке підтримання здійснюється ресурсами самого закладу. Тут не передбачено створення інклюзивного класу та відкриття ставки асистента вчителя. Кількість таких дітей у класі не обмежена. Додаткове фінансування не виділяється.

Другий рівень

Починаючи з другого рівня, з'являються підстави для створення інклюзивного класу та введення посади асистента вчителя. Окрім того, з цього рівня обов'язково потрібно складати не лише індивідуального плану розвитку, як і на першому рівні, але й індивідуальну навчальну програму.

Діти на другому рівні можуть потребувати додаткового обладнання та матеріалів (дозволяється витратити 10% від загальної суми фінансової підтримки), а також додаткових корекційних занять (не більше 2 на тиждень). У класі може бути не більше 3 дітей із другим рівнем підтримки.

Третій рівень

Цей рівень вважається помірним ступенем прояву труднощів, тому в класі може бути не більше двох таких дітей. Окрім асистента педагога, спеціалісти можуть рекомендувати забезпечити асистента дитини. На закупівлю додаткового обладнання використовується до 20% фінансування, а корекційних занять таким дітям призначають до 4 на тиждень. Тут, як і на другому рівні, дитина може потребувати адаптації навчальної програми.

Четвертий і п'ятий рівні

Четвертий та п'ятий рівні – найскладніші. У класі може навчатися лише одна дитина з труднощами тяжкого (4-й) або найтяжчого (5-й) ступенів. В обох випадках дитина потребує асистента дитини, а також адаптації чи модифікації навчальних програм, а іноді – і результатів навчання. На додаткові засоби навчання можна витрачати до 35% коштів.

На 4-му рівні передбачено до 6 корекційних занять на тиждень. На п'ятому – 8, до того ж тут дозволено використовувати альтернативні та спеціальні методи навчання, проводити заняття із самообслуговування тощо.

Школа, за рішенням команди супроводу із залученням представника ІРЦ та погодженням із батьками, може змінювати рівень підтримки в межах одного суміжного рівня, якщо вирішить, що це піде на краще дитині. Першого рівня це не стосується.

Віокремлюють такі ступені адаптації:

- Легкий – поведінка дитини нормалізується (протягом 10 – 15 днів) – фізіологічна, природна адаптація;
 - Середній (протягом 15 – 30 днів) – дитина худне, хворіє, але не важко, без ускладнень;
 - Важкий (триває від 2 місяців і більше) – патологічна адаптація.
- Умовно виділяють три групи дітей за характером пристосування до нових умов життя

Перша група – ті, для кого процес адаптації легкий і безболісний. Такі діти комунікабельні, самостійні, спілкування батьків із ними доброзичливе.

Друга група – малюки, котрі адаптуються повільніше і важче. Поведінка нестала. Зацікавлення грою змінюється байдужістю, вередуванням. Малятам бракує довіри у ставленні до вихователів, інших дітей навички гри та спілкування розвинені недостатньо. Діти малоініціативні, менш самостійні, дещо можуть робити самі але здебільшого залежать від дорослого. З боку батьків простежується нестабільність у спілкуванні: доброзичливі, привітні звертання змінюються криком, погрозами або збільшенням вимог.

Третя група – діти, які важко пристосовуються до нового оточення. Вони зазвичай несамотійні, швидко втомлюються, ігрові навички не сформовані. У досвіді таких дітей – прояви авторитарності, жорстокості (чи навпаки – зайвої поступливості) з боку дорослих, що спричиняє страх, недовіру до вихователя або повне ігнорування його та інших дітей. Сон і апетит погані або зовсім відсутні. Діти часто хворіють, що ще більше вповільнює звикання до нового оточення й до нових вимог.

Лекція 4

Психолого-педагогічний супровід дітей в умовах інклюзивного навчання

Метою психолого-педагогічного супроводу є вивчення особистісного потенціалу дитини, а саме:

- співвідношення рівня розумового розвитку та вікової норми;
- розвиток когнітивної сфери;
- сформованість мотивації до навчання;
- особливості емоційно-вольової сфери;
- індивідуально-характерологічні риси;
- творчий та інтелектуальний розвиток.

Супровід здійснюється через залучення всіх учасників освітнього процесу – батьків, педагогів, дітей – до реалізації спільних дій, спрямованих на розвиток, навчання, соціалізацію, адаптацію та професійну орієнтацію дітей з особливими потребами (А. Обухівська та ін.).

Згідно з «Положенням про команду психолого-педагогічного супроводу дітей з особливими освітніми потребами», супровід – це комплексна система заходів, що включає організацію освітнього процесу, розвиток дитини та надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг.

Характеристика процесу

Психолого-педагогічний супровід – це пролонгований, динамічний процес, який складається з п'яти взаємопов'язаних компонентів:

1. Систематичний моніторинг медико-психологічного та психолого-педагогічного статусу дитини.
2. Створення оптимальних соціально-психологічних умов для розвитку.
3. Психологічна допомога дітям з порушеннями розвитку (консультування, психокорекція, підтримка).
4. Психологічна допомога батькам.
5. Організація життєдіяльності дітей у соціумі з урахуванням їхніх можливостей.

Інтегративний підхід

За В. Кобильченком, супровід розглядається як інтегративна технологія, що поєднує:

- педагогічну підтримку дитини на певному етапі розвитку;
- психологічну допомогу дитині та її найближчому оточенню у подоланні особистісних і міжособистісних труднощів.

Команда психолого-педагогічного супроводу є важливою частиною якісного інклюзивного навчання у школі. Адже саме вона розробляє індивідуальну програму розвитку дитини, моніторить її виконання, вносить зміни, створює умови для інтеграції дітей з особливими

освітніми потребами в освітнє середовище та допомагає вчителям організувати інклюзивне навчання.

Склад команди супроводу

Команда психолого-педагогічного супроводу формується для кожної дитини з особливими освітніми потребами, що навчається у школі.

Поширеною помилкою є створення однієї такої команди на усю школу, коли у закладі навчається більше однієї дитини з ООП. Чому це помилка? До складу команди супроводу разом із вчителями, асистентом вчителя, психологом та іншими працівниками школи та залученими фахівцями входять також батьки дитини. Таким чином команда супроводу володіє конфіденційною інформацією про дитину, її особливості розвитку, медичні дані тощо.

Створення однієї команди супроводу для усіх дітей з ООП у школі, а отже включення до неї усіх батьків означає порушення права дитини на конфіденційність та вразливість персональних даних кожної окремої дитини.

Принципи роботи команди супроводу

В центрі уваги команди психолого-педагогічного супроводу є дитина, дотримання і відстоювання її інтересів, повага до індивідуальних особливостей, зберігання конфіденційності та недопущення дискримінації і порушення прав дитини. Досягти цього можливо лише у команді колективу школи із залученням батьків дитини з ООП, а також фахівців ІРЦ та іншої міжвідомчої співпраці.

Роль керівника закладу у формуванні команди супроводу

Керівник закладу або його/її заступник є безпосередніми учасниками команди супроводу дитини з ООП та, власне, відповідають за її формування та організацію роботи.

Важливою частиною роботи керівника закладу є також укладення угоди про співпрацю з інклюзивно-ресурсним центром, який може допомогти школі налагодити інклюзивне навчання, розробити індивідуальні програми розвитку тощо.

У команді супроводу керівництво школи визначає, хто буде координувати розроблення ІПР, а за потреби залучає фахівців ІРЦ для допомоги у цьому процесі.

То do list для керівника закладу освіти для створення та забезпечення роботи команди супроводу:

Розробити власне положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з ООП (на підставі Примірного положення, затвердженого МОН).

Укласти цивільно-правові угоди з фахівцями для надання психолого-педагогічних і корекційно-розвиткових послуг.

Сформувати команду супроводу та затвердити її склад наказом.

Призначити особу, відповідальну за координацію розробки ІПР.

Затвердити індивідуальну програму розвитку дитини з ООП.

Завантажити ПІР в Систему автоматизації роботи інклюзивно-ресурсних центрів (кожній школі орган управління освітою надає індивідуальний код доступу до електронного кабінету у системі; доступ до даних обмежений).

У річному плані роботи школи передбачити заходи, які б сприяли формуванню дружньої атмосфери, запобіганню будь-яким проявам упередженого ставлення та дискримінації.

Організація роботи команди супроводу

Налагодження командної роботи

Команда супроводу зустрічається щонайменше тричі на рік (у вересні, грудні та травні-червні) для засідань, маючи можливість обирати, в якій формі проводити свої зустрічі. Ініціювати зустрічі може будь-який член команди.

Під час зустрічей відбувається обговорення та аналіз результатів навчання дитини, ухвалюються рішення щодо індивідуальної програми розвитку дитини, можливої її корекції тощо. Команда також вирішує питання запровадження індивідуального розкладу відвідування класу дитиною з ООП та інші питання, від яких залежить створення належних умов для інтеграції дитини в освітнє середовище.

Рішення під час засідання команди супроводу ухвалюється за результатами обговорення відкритим голосуванням (за умови присутності не менше 2/3 членів) та оформлюється протоколом.

Водночас учасники команди супроводу працюють із дитиною протягом року, допомагають опановувати програму, проводять корекційні заняття тощо.

Засновнику та директору важливо пам'ятати, що педагоги, які працюють в інклюзивних класах, мають додаткове навантаження та повинні отримувати доплату у розмірі 20%. Забезпечення цієї доплати та, як наслідок, додаткової мотивації вчителів, – завдання керівника закладу.

Співпраця вчителя та асистента

Вчитель і асистент вчителя – тандем, злагоджена робота якого є запорукою успішного інклюзивного навчання дитини з ООП. Тож вчитель та асистент мають спільно готуватися до навчального заняття, добирати завдання, які допоможуть учневі опанувати тему, модифікувати та адаптувати за потреби завдання, тим самим забезпечивши рівні умови та однакову включеність у процес усіх учнів класу.

Відповідальність за формування стосунків та ефективну взаємодію між вчителем і асистентом покладається на керівника закладу освіти. Директор має розробити чіткі посадові інструкції для асистентів учителя та самого вчителя. Завдання керівника закладу – сприяти і підтримувати співпрацю між ними. Успішною вона буде тоді, коли

вчитель і асистент будуть рівноправними партнерами. Якщо ж асистент розглядатиметься як підпорядкований вчителю працівник, який чекає від педагога вказівок, – неможливо очікувати від асистента мотивації та творчої ініціативи. А це у свою чергу негативно позначиться на якості освітньої діяльності.

Тільки спільна робота вчителя і асистента над розробленням індивідуальних завдань, дидактичного матеріалу, індивідуальної програми розвитку тощо дасть змогу отримати очікуваний результат.

Участь батьків

Активна участь батьків дітей з особливими освітніми потребами в освітньому процесі є однією з важливих умов успішного інклюзивного навчання. Вони є активними і рівноправними партнерами в команді психолого-педагогічно супроводу дитини.

Директор школи як голова команди супроводу має пояснити батькам дитини їхню роль та завдання. Зокрема, для ефективної роботи команди важливо, щоб батьки:

Брали активну участь у засіданнях команди.

Надавати команді інформацію про особливі потреби дитини, її темперамент, інтереси, уподобання, способи кращого сприйняття інформації. Розповідати, як проходить освітній процес, які труднощі виникають у дитини.

Ініціювати зміни до індивідуальної програми розвитку дитини, якщо батьки вбачають таку потребу, аргументуючи, чому ці зміни необхідні.

Узгоджувати з командою розклад корекційно-розвиткових занять дитини.

Підписувати протоколи засідання команди супроводу.

Роль директора – знаходити шляхи налагодження командної роботи між педагогами та батьками в команді супроводу не лише під час обов'язкових зустрічей, а й забезпечувати комунікацію протягом навчального року в щоденному процесі спостереження та оцінювання прогресу дитини. Важливою умовою успіху при цьому є взаємна довіра. Її встановлення багато в чому залежить від директора школи. Керівнику важливо познайомити батьків з іншими членами команди супроводу, налагодити між ними контакт, за можливості, неформально.

Часто причиною не дуже конструктивної роботи команди супроводу є нерозуміння батьками ролі ІПР, а також хвилювання, що не буде дотримано конфіденційності про особливості розвитку дитини.

Причинами непорозумінь можуть також бути завищені очікування від педагогів і сподівання на “швидкі результати” дитини з ООП. Саме тому важливо під час знайомства надати батькам якомога більше інформації про індивідуальну програму розвитку як гнучкий інструмент, який можливо і важливо змінювати залежно від потреб дитини та її індивідуального прогресу.

Лекція 6

Технології корекційно-розвивальної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору

Науковці підкреслюють, що логопедична діяльність має інтегративно-соціалізуючий характер, адже сприяє соціалізації дітей з порушеннями мовлення та їхній інтеграції у суспільство. Водночас професія логопеда вимагає високої відповідальності, толерантності, емпатії та стресостійкості, що дозволяє протистояти емоційному вигоранню.

Професійна компетентність майбутнього логопеда включає діагностико-аналітичний, конструктивно-організаторський, дидактичний, корекційно-розвивальний, виховний, комунікативно-мовленнєвий та трансформаційний складники.

Специфіка корекційно-логопедичного супроводу полягає у поліфункціональності та багатоаспектності. Тому підготовка студентів має бути спрямована на:

- засвоєння знань про особливості розвитку дітей з порушеннями мовлення;
- використання технологій особистісно орієнтованого підходу;
- оволодіння методами психологічної підтримки дітей;
- формування навичок роботи з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей.

Компетентності сучасного логопеда

Логопед, діяльність якого має інноваційне спрямування, повинен володіти:

- педагогічним гуманізмом (довіра та повага до дітей);
- емпатійним розумінням (здатність відчувати іншого, розуміти його внутрішній світ);
- співробітництвом (залучення дітей до співтворчості у корекційному процесі);
- діалогізмом (уміння підтримувати рівноправний діалог);
- особистісною позицією (творче самовираження та компетентність у вирішенні різних логопедичних ситуацій).

Завдання корекційно-логопедичного супроводу

1. Діагностика особливостей розвитку дитини з порушеннями мовлення.
2. Визначення загальних і конкретних завдань супроводу на різних етапах.
3. Формування позитивної мотивації та впевненості у власних силах.
4. Впровадження педагогічних, психологічних і методичних рекомендацій.
5. Розробка індивідуальних програм та методів корекції.
6. Попередження вторинних порушень мовлення.

Логопедичні технології

Майбутні логопеди повинні оволодіти сучасними технологіями:

- арт-терапія, ізотерапія, казкотерапія, хромотерапія;
- інформаційно-комунікаційні технології;

- су-джок-терапія, кріотерапія;
- логопедичний масаж, дихальні гімнастики.

Також важливими є техніки арт-терапії: бібліотерапія, вокалотерапія, ізотерапія, імаготерапія, казкотерапія, кінезіотерапія, музикотерапія, пісочна терапія.

Арт-терапія

Арт-терапія – це використання мистецтва як засобу корекції та розвитку мовлення. Малювання, ліплення, аплікації допомагають дитині виражати емоції, знижувати тривожність, розвивати дрібну моторику, що безпосередньо впливає на мовленнєву активність. Арт-терапія створює умови для творчого самовираження та формує позитивну мотивацію до занять.

Ізотерапія

Ізотерапія – це корекція мовлення через образотворчу діяльність. Виконання малюнків, робота з кольорами та формами стимулює розвиток сенсорних процесів, уваги та мислення. Вона допомагає дітям із порушеннями мовлення краще усвідомлювати власні емоції та структурувати мовленнєвий матеріал.

Казкотерапія

Казкотерапія – використання казок для розвитку мовлення та мислення. Інсценування, переказ, створення власних історій сприяють формуванню зв'язного мовлення, розвитку уваги та комунікативних навичок. Казка допомагає дитині усвідомити моральні цінності, подолати страхи та навчитися взаємодіяти з іншими.

Хромотерапія

Хромотерапія – це використання кольору як засобу впливу на психоемоційний стан дитини. Робота з кольоровими предметами чи світловими ефектами допомагає знімати напруження, активізувати увагу, стимулювати мовленнєву діяльність. Вона особливо ефективна для дітей із підвищеною тривожністю чи емоційними порушеннями.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ)

ІКТ у логопедії – це використання комп'ютерних програм, мобільних додатків, інтерактивних вправ та мультимедійних засобів для розвитку мовлення. Вони дозволяють урізноманітнити заняття, зробити їх більш цікавими, забезпечити індивідуальний підхід та контроль результатів. ІКТ допомагають формувати навички правильної вимови, розвивати фонематичний слух і комунікативні здібності.

Су-джок терапія

Су-джок терапія – метод стимуляції біологічно активних точок на кистях і стопах. Використовується для нормалізації роботи нервової системи, покращення мовленнєвої моторики та загального психофізичного

стану дитини. Вправи з масажними кульками чи спеціальними інструментами сприяють розвитку дрібної моторики, що тісно пов'язане з мовленнєвим розвитком.

Кріотерапія

Кріотерапія – це використання холоду як терапевтичного засобу. У логопедії застосовується локально (наприклад, охолодження язика чи губ) для стимуляції нервових закінчень, підвищення тону м'язів артикуляційного апарату. Вона допомагає активізувати мовленнєву діяльність та коригувати порушення артикуляції.

Логопедичний масаж

Логопедичний масаж – це спеціальні прийоми впливу на м'язи артикуляційного апарату (язик, губи, щок). Він сприяє нормалізації тону, покращує рухливість органів мовлення, знімає спазми та допомагає у постановці звуків. Масаж є незамінним у роботі з дітьми, які мають дизартрію, ринолалію чи інші складні порушення мовлення.

Дихальні гімнастики

Дихальні вправи спрямовані на формування правильного мовленнєвого дихання. Вони допомагають дитині контролювати силу та тривалість видиху, що є основою для чіткої вимови та інтонаційної виразності. Дихальні гімнастики також покращують роботу голосового апарату, сприяють розвитку ритму та темпу мовлення.

Організаційно-педагогічні умови

Для якісної підготовки майбутніх логопедів необхідно:

- стимулювати внутрішню мотивацію до впровадження інноваційних технологій;
- формувати готовність до корекційно-освітньої роботи;
- оновлювати науково-методичне забезпечення дисциплін;
- вдосконалювати методи практичної підготовки;
- розширювати бази для проходження практики;
- активізувати взаємодію зі стейкхолдерами відповідно до потреб сучасного ринку логопедичних послуг.

Інклюзивне освітнє середовище – це простір, у якому кожна дитина, незалежно від її індивідуальних особливостей чи освітніх потреб, має можливість навчатися, розвиватися та соціалізуватися. Його створення у закладах загальної середньої освіти є складним і багатограним процесом, що потребує системного підходу та врахування фізичних, педагогічних, соціально-емоційних і професійних аспектів.

Насамперед важливо забезпечити фізичну доступність середовища. Це означає, що приміщення школи повинні бути організовані так, аби

діти могли безпечно пересуватися, брати участь у групових та індивідуальних заняттях, користуватися спеціальним обладнанням та адаптованими меблями. Простір має бути не лише функціональним, а й комфортним, щоб дитина почувалася захищеною та мала змогу реалізувати свої освітні потреби.

Не менш значущим є педагогічний аспект. Інклюзивне середовище передбачає створення умов для спільної роботи учнів, розвитку навичок взаємодопомоги та співпраці. Учителю має використовувати диференційовані та індивідуалізовані методи навчання, враховувати рівень розвитку кожної дитини, її інтереси та можливості. Це дозволяє забезпечити педагогічний комфорт і сприяє формуванню позитивної мотивації до навчання.

Соціально-емоційний мікроклімат є основою інклюзивного середовища. Він формується через доброзичливі стосунки між учнями, виховання толерантності та поваги до різноманітності. У такому середовищі кожна дитина має відчуття приналежності до колективу, що є важливим чинником її особистісного розвитку. Учні та їхні батьки активно залучаються до визначення навчальних цілей і прийняття рішень, що підсилює ефективність освітнього процесу.

Важливу роль у створенні інклюзивного середовища відіграють інклюзивно-ресурсні центри. Вони здійснюють інформаційно-просвітницьку діяльність серед батьків та педагогів, надають методичну допомогу, беруть участь у створенні індивідуальних програм розвитку дітей з особливими освітніми потребами та визначають їхній освітній маршрут. Завдяки цьому забезпечується комплексний підхід до навчання та виховання.

Особливе місце в інклюзивному процесі займає діяльність логопеда. Він допомагає дітям із порушеннями мовлення подолати бар'єри у спілкуванні, розвинути комунікативні навички та впевненість у власних силах. Логопедична робота включає використання сучасних корекційних технологій – арт-терапії, казкотерапії, логопедичного масажу, дихальних гімнастик, інформаційно-комунікаційних засобів. Завдяки цьому діти отримують можливість не лише коригувати мовлення, а й розкривати свій творчий та інтелектуальний потенціал.

Професійна компетентність педагогів, які працюють в інклюзивному середовищі, має бути багатогранною. Вона включає педагогічний гуманізм, емпатію, здатність до співпраці та діалогу, інноваційність і готовність до постійного самовдосконалення. Учителю-логопеду повинен уміти розробляти індивідуальні програми корекції, застосовувати різні методи та технології, враховувати вікові та індивідуальні особливості дітей.

Лекція 7-8

Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти

Інклюзивна освіта потребує ґрунтовної системи навчально-методичного забезпечення, яка охоплює як теоретичні, так і практичні аспекти організації освітнього процесу. Це забезпечення має бути спрямоване на створення умов для ефективного навчання дітей з особливими освітніми потребами у загальноосвітніх закладах, а також на формування професійної компетентності педагогів.

Насамперед важливим є розроблення та впровадження адаптованих і модифікованих навчальних програм, що враховують індивідуальні можливості та потреби учнів. Такі програми повинні забезпечувати доступність матеріалу, його відповідність віковим та когнітивним особливостям дітей, а також сприяти розвитку їхніх комунікативних і соціальних навичок.

Методичне забезпечення включає створення дидактичних матеріалів, посібників, практикумів і тренінгових програм для педагогів. Вони мають містити рекомендації щодо використання інноваційних технологій, диференційованих методів навчання, інтерактивних форм роботи та корекційно-розвиткових вправ. Особливе місце займають матеріали для логопедів, які спрямовані на розвиток мовлення, формування мовленнєвого дихання, артикуляційної моторики та комунікативної компетентності дітей.

Важливим компонентом є психолого-педагогічний супровід, що передбачає систематичний моніторинг розвитку дитини, надання консультацій та корекційної допомоги, створення індивідуальних програм розвитку. Для цього необхідно забезпечити педагогів методичними інструкціями, алгоритмами роботи та інструментами діагностики.

Не менш значущим є інформаційно-просвітницьке забезпечення, яке здійснюють інклюзивно-ресурсні центри. Вони поширюють знання про інклюзію серед педагогів, батьків та громадськості, проводять семінари, тренінги, надають методичну допомогу у створенні індивідуальних освітніх маршрутів.

Навчальний план у закладах освіти є базовим документом, що визначає структуру, зміст та обсяг навчального навантаження для учнів. Він забезпечує системність освітнього процесу, узгодженість між предметами та відповідність державним стандартам. У контексті інклюзивної освіти навчальний план має бути гнучким, адаптованим до різних категорій дітей, враховувати їхні індивідуальні можливості та особливості розвитку.

Особливе значення мають індивідуальний навчальний план (ІНП) та індивідуальна програма розвитку (ІПР). Вони є інструментами

персоналізації освітнього процесу, що дозволяють врахувати специфічні потреби кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Індивідуальний навчальний план розробляється на основі загального навчального плану закладу, але передбачає адаптацію змісту, темпу та методів навчання. Він визначає перелік навчальних предметів, кількість годин, форми організації занять, а також можливі модифікації програмного матеріалу. ІНП спрямований на забезпечення доступності освіти та створення умов для успішного засвоєння знань.

Індивідуальна програма розвитку є більш комплексним документом, який охоплює не лише навчальні, а й корекційно-розвиткові, соціальні та виховні аспекти. ППР включає цілі та завдання розвитку дитини, методи та засоби їх реалізації, систему психолого-педагогічного супроводу, а також критерії оцінювання досягнень. Вона розробляється командою фахівців – учителем, логопедом, психологом, дефектологом, асистентом учителя – у співпраці з батьками.

Особливості розробки ІНП та ППР полягають у:

- врахуванні вікових та індивідуальних особливостей дитини;
- визначенні пріоритетних напрямів розвитку (когнітивного, мовленнєвого, соціального, емоційного);
- поєднанні навчальних і корекційних завдань;
- забезпеченні міждисциплінарної взаємодії педагогів та фахівців;
- регулярному моніторингу та корекції плану відповідно до динаміки розвитку дитини.

Таким чином, навчальний план, індивідуальний навчальний план та індивідуальна програма розвитку є взаємопов'язаними складниками інклюзивної освіти. Вони забезпечують системність і водночас гнучкість освітнього процесу, дозволяють реалізувати принципи доступності, рівності та особистісно орієнтованого підходу, сприяють гармонійному розвитку кожної дитини та її успішній інтеграції у суспільство.

Індивідуальний навчальний план (ІНП) є ключовим документом у системі інклюзивної освіти, який забезпечує адаптацію освітнього процесу до потреб конкретної дитини. Його розробка здійснюється на основі загального навчального плану закладу, але з урахуванням особливостей розвитку, рівня підготовки та можливостей учня.

Розробка ІНП передбачає кілька етапів. Спочатку проводиться комплексна діагностика дитини, що включає оцінку когнітивної, мовленнєвої, емоційно-вольової та соціальної сфер. На основі результатів діагностики визначаються освітні цілі, пріоритетні напрями розвитку та необхідні корекційно-розвиткові заходи. Далі складається план навчальних предметів, визначається кількість годин, темп засвоєння матеріалу, можливі модифікації програмного змісту.

Важливо, щоб ІНП був гнучким і дозволяв змінювати завдання відповідно до динаміки розвитку дитини.

Підготовка ІНП здійснюється командою психолого-педагогічного супроводу, до якої входять учитель, асистент учителя, логопед, психолог, дефектолог та інші фахівці. Обов'язковою є участь батьків, адже саме вони найкраще знають особливості своєї дитини та можуть надати важливу інформацію для планування.

Вимоги до підписання ІНП передбачають офіційне затвердження документа усіма учасниками команди супроводу. План має бути погоджений із адміністрацією закладу освіти, підписаний педагогами, які беруть участь у його реалізації, та обов'язково схвалений батьками. Це забезпечує спільну відповідальність за виконання освітніх завдань і створює умови для ефективної співпраці між школою та родиною.

Таким чином, індивідуальний навчальний план є не лише освітнім документом, а й інструментом партнерства між педагогами, батьками та дитиною. Його якісна розробка і належне підписання гарантують реалізацію права кожної дитини на доступну та результативну освіту.

Ефективність індивідуального навчального плану (ІНП) значною мірою залежить від активної участі батьків у його створенні та реалізації. Саме вони є найближчими партнерами педагогів, адже щодня спостерігають за дитиною, знають її сильні сторони, труднощі та особливості поведінки.

На етапі розроблення ІНП співпраця з батьками передбачає:

- обговорення результатів діагностики та визначення освітніх потреб дитини;
- узгодження пріоритетних напрямів розвитку (мовленнєвого, когнітивного, соціального, емоційного);
- спільне формулювання цілей та завдань навчання;
- врахування сімейних умов, стилю виховання та ресурсів родини.

У процесі виконання ІНП роль батьків полягає у підтримці навчальної мотивації дитини, створенні сприятливих умов для виконання завдань вдома, регулярному спілкуванні з педагогами та участі у корекційно-розвиткових заходах. Важливо, щоб батьки отримували чіткі рекомендації від учителів і логопедів, розуміли методи роботи та могли застосовувати їх у повсякденному житті.

Співпраця з батьками також включає зворотний зв'язок: обговорення успіхів і труднощів дитини, корекцію плану відповідно до її динаміки розвитку, спільне прийняття рішень щодо подальших освітніх кроків. Такий підхід формує довіру між школою та родиною, забезпечує єдність вимог і підтримку дитини в усіх сферах її життя.

**ПЛАН ПРАКТИЧНИХ (СЕМІНАРСЬКИХ,
ЛАБОРАТОРНИХ, ПІВГРУПОВИХ) ЗАНЯТЬ**

Таблиця 1

№ практичного / кількість годин	Тема практичного	Ключові питання, які розглядаються
Практичне заняття 1-2 / 4 години	Інклюзивна освіта як модель соціального устрою: генезис, понятійно- термінологічні визначення та основні принципи.	Проблема інвалідності та її основні аспекти. Інклюзивне суспільство (ізоляція, інклюзія, інтеграція, освіта). Переваги і недоліки інклюзивної освіти. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти. Історія спеціальної освіти та інклюзії. Основні принципи інклюзивної освіти. Існуючі стереотипи щодо осіб з інвалідністю.
Практичне заняття 3-5 / 6 години	Психолого- педагогічна характеристика суб'єктів інклюзивної освіти	Специфіка створення інклюзивного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі: безбар'єрне освітнє середовище. Базові моделі інклюзивної освіти. Види адаптації дітей з особливими освітніми потребами. Рівні підтримки дітей в інклюзивному навчальному закладі
Практичне заняття 6-7 / 4 години	Психолого- педагогічний супровід дітей в умовах інклюзивного навчання	Команда супроводу дитини з порушеннями психофізичного розвитку в умовах інклюзивного навчального

		закладу. Функції членів команди супроводу.
Практичне заняття 8-9 / 4 години	Нормативно-правове забезпечення інклюзивної освіти	Закон України про освіту. Державний стандарт для дітей з особливими освітніми потребами. Загальноосвітні, спеціальні та корекційно-розвивальні програми, їх адаптація.
Практичне заняття 10-12 / 6 годин	Технології корекційно-розвивальної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору.	Технології корекційно-розвивальної роботи в умовах інклюзивного освітнього простору. Особливості створення інклюзивного середовища в загальноосвітньому навчальному закладі.
Практичне заняття 13-15 / 6 годин	Навчально-методичне забезпечення інклюзивної освіти	Навчальний план. Індивідуальний навчальний план та індивідуальна програма розвитку: особливості розробки. Підручники та навчальні матеріали для дітей порушеннями розвитку. Розробка індивідуального навчального плану. Підготовка та вимоги до підписання ІНП. Співпраця з батьками при розробленні та виконанні індивідуального навчального плану. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.

ЗАВДАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Виконання завдання для самостійної роботи студентів є обов'язковим всіма студентами, проте за узгодженням з викладачем може бути виконана інша робота (тези, статті з дисципліни).

Теми рефератів.

1. Історичне підґрунтя інклюзивної освіти
2. Аналіз документа «Порядок організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах про інклюзивне навчання».
3. Стихійне інтегрування дітей з порушеннями психофізичного розвитку як ознака системи демократичних процесів в освіті.
4. Роль батьків у впровадженні інклюзивної освіти.
5. Роль батьків у здобутті освіти дитини з особливими потребами.
6. Принципи побудови корекційного процесу та необхідність їх дотримання в навчанні та вихованні дітей з особливими освітніми потребами в умовах інклюзії.
7. Особливості організації й управління інклюзивним навчальним закладом.
8. Аналіз основних компонентів індивідуального навчального плану.
9. Психолого-педагогічні особливості критеріїв оцінювання навчальних досягнень учнів з тяжкими вадами мовлення
10. Технологія портфоліо. Аналіз зарубіжного досвіду

Вимоги до написання рефератів:

Метою написання реферату служить більш глибоке розуміння теми. Крім того, коли ми працюємо над рефератом, у нас виробляються навички організованості та цілеспрямованості, що корисно не тільки в навчанні.

- Обрану тему можна перефразовувати, звужити, розширити тощо.
- Окрім реферативного опису робота обов'язково (!!!) повинна містити виклад власних думок студента по обраній темі.
- Робота повинна мати логічну структуру (вступ, основну частину, висновки).
- При написанні основної частини, рекомендується відштовхуватися від визначень ключових понять теми. Наприклад, якщо вибрана тема «Виховання і самовиховання особистості», то ключовими тут будуть поняття «особистість», «виховання», «самовиховання».
- Використання не менше трьох літературних джерел серед яких повинні бути представлені не тільки підручники, але й наукові праці дослідницького характеру (статті, монографії);
- Обов'язкова наявність списку літератури;
- Обов'язкова наявність посилань (у квадратних дужках) на використані літературні джерела.

- У якості літературних джерел допускається використання статей або інших оригінальних наукових матеріалів, узятих з мережі Інтернет. Але не готові реферати, курсові, контрольні, тощо.

- Самостійність роботи – найголовніша обов'язкова вимога. Робота обов'язково проходить перевірку «на плагіат»; готові реферати, «викачані» з популярних студентських сайтів не приймаються.

Вимоги до оформлення письмової тематичної роботи:

- Мова – державна.
- Стиль – науковий.
- Послідовність – логічна.
- Формат сторінок – А4.
- Шрифт та розмір – Times New Roman, 14.
- Міжрядковий інтервал – полуторний.
- Обсяг реферату: 10-20 стор.
- Поля: ліве поле – 30 мм, праве – 15 мм, верхнє і нижнє – 20 мм.
- Простий план – 3-4 розділи.
- Список джерел – 10-15 найменувань.
- Заголовки розділів пишуться – ВЕЛИКИМИ літерами.
- Заголовки підрозділів пишуться – Маленькими літерами (крім першої).

Неформальна освіта

Самостійне опрацювання курсів неформальної освіти – онлайн-курси (або окремі модулі курсів) на освітніх платформах **Prometeus, EdEra, Coursera**.

За результатами проходження програм неформальної освіти мають бути надані сертифікати, що засвідчують завершення курсу.

Зміст онлайн-курсу має відповідати змісту академічної дисципліни (або окремих тем).

Враховуватимуться ті онлайн-курси, які здобувач освіти пройшов під час навчання за відповідною освітньою програмою та які завершилися отриманням сертифікату (5 – 15 балів із урахуванням обсягу онлайн-курсу).

Рішення про зарахування кредитів і результатів навчання ухвалює кафедра

Забезпечення освітнього процесу

Ноутбук з підключенням до мережі Інтернет та проектор.

Методи навчання та контролю

Під час лекційних занять застосовуються:

1) інтерактивний метод, пояснювально-ілюстративний, метод наукового порівняння, метод проектів у формі індивідуальних/групових навчальних проектів, частково-пошуковий метод, дослідницький метод.

2) вирішення творчих практичних завдань.

На семінарських та практичних заняттях застосовуються:

1) доповіді;

2) дискусійне обговорення проблемних питань;

3) рішення практичних завдань.

Поточний контроль знань студентів з навчальної дисципліни може проводитися у формах:

- 1) усне або письмове (у тому числі тестове) бліц-опитування студентів на лекції щодо засвоєння матеріалу попередньої лекції;
 - 2) усне або письмове (у тому числі тестове) опитування на семінарських заняттях;
 - 3) виконання поточних контрольних робіт у формі відкритих питань;
 - 4) Індивідуальна робота передбачає виконання наукових робіт у вигляді рефератів
 - 5) вирішення практичних завдань.
- Структура екзаменаційного білету: три теоретичні питання.

ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

Питання для підготовки до іспиту

- 1 Мета і завдання інклюзивної освіти осіб з особливими потребами
2. Різноманітня підходів до інтерпретації поняття «Інклюзивна освіта»
3. Міжнародні правові документи, що становлять нормативно-правові основи інклюзивної освіти
4. Документи, що регулюють інклюзивну освіту на території України
5. Розмежування понять «інтегрована освіта осіб з ООП» і «інклюзивна освіта осіб з ООП»
6. Принципи та методика підготовки вчителя до інтегрованого навчання дітей з обмеженими можливостями
7. Моделі освітньої інтеграції дітей шкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я
8. Моделі освітньої інтеграції дітей дошкільного віку з обмеженими можливостями здоров'я
9. Етапи становлення системи спеціальної освіти в Україні
10. Концепція інтегрованої освіти осіб з обмеженими можливостями здоров'я
11. Експериментальні моделі інклюзивної освіти.
12. Сутність, функції і структура інклюзивного процесу навчання.
13. Корекційно-розвиваючі технології в системі навчання осіб з обмеженими можливостями здоров'я в умовах інклюзивного навчання
14. Умови, що забезпечують спеціальні освітні потреби дітей з ООП в умовах інклюзивного навчання.
15. Діагностико-консультативна робота з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.
16. Фізкультурно-оздоровча робота з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.
17. Виховничо-освітня робота з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.
18. Корекційно-розвиваюча робота з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.
19. Соціально-педагогічна робота з дітьми з ООП в умовах інклюзивного навчання.

20. Психолого-педагогічний супровід сімей учнів з ООП в умовах інклюзивного навчання.

21. Структура і зміст діяльності служби психолого-педагогічного супроводу в умовах інклюзивного навчання.

22. Тьюторства в інклюзивному освітньому просторі

23. Інклюзивної моделі дошкільної освіти дітей з ООП.

24. Інклюзивна і спеціальна освіта - проблеми та перспективи.

25. Принципи побудови індивідуальних програм психолого-педагогічного супроводу дітей з ООП в умовах інклюзії.

26. Умови реалізації завдань інклюзивного навчання.

27. Чим відрізняються поняття «інтеграція» та «інклюзія»?

28. Розкрийте сутність основних складових інклюзії.

29. Назвіть причини, внаслідок яких впровадження інклюзії у школі може виявитися неефективним.

30. Перерахуйте складники успішного впровадження інклюзивної практики.

31. Якою має бути ефективна школа?

32. Охарактеризуйте роль педагога у впровадженні інклюзивної практики.

Зразок «нульового» варіанту іспитового/залікового білету

Таблиця 2

Чорноморський національний університет ім. Петра Могили
Рівень вищої освіти – перший бакалаврський

Навчальна дисципліна – Теорія та методика інклюзивного навчання

БІЛЕТ

1. Розкрийте сутність основних складових інклюзії.

2. Назвіть причини, внаслідок яких впровадження інклюзії у школі може виявитися неефективним.

3. Перерахуйте складники успішного впровадження інклюзивної практики.

Білет затверджено на засіданні кафедри

Соціальної роботи, педагогіки і логопедії

Протокол № _____ від _____ 2026 року

Завідувач кафедри
Савінова

Н.В.

Екзаменатор
Берегова

М.І.

КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ТА ЗАСОБИ ДІАГНОСТИКИ РЕЗУЛЬТАТІВ НАВЧАННЯ

Система оцінювання роботи студентів

Контроль рівня засвоєння навчального матеріалу здійснюється шляхом перевірки знань студентів на іспиті згідно розкладу сесії.

У відповідності до положення про систему рейтингової оцінки знань студентів при вивченні дисципліни застосовується наступна система оцінювання роботи студентів.

Критерії оцінювання

Опитування та виступи на групових заняттях – форма контролю, яка дозволяє оцінити вміння студентів самостійно опрацьовувати матеріал та викладати його, відповідати на запитання викладача та колег. Максимальна оцінка за відповідь на семінарському занятті – 5 балів. Критеріями для оцінювання виступають:

Оцінка 3 балів ставиться у випадку:

- студент вільно володіє, визначеними програмою, знаннями й уміннями;
- правильно і в достатній кількості добирає необхідні для відповіді факти;
- висловлює власне ставлення до навчального матеріалу;
- відповідь чітка і завершена;
- мова добра.

Оцінка 2 бали ставиться у відповідності з попередніми вимогами, але:

- студент має незначні ускладнення при використанні визначених програмою знань і умінь;
- при доборі фактів припускається незначних помилок;
- власне ставлення студентом висловлюється, але в аргументації зустрічаються окремі неточності;
- мова добра.

Оцінка 1 бал ставиться в такому випадку:

- студент користується лише окремими знаннями й уміннями;
- порушує логіку викладу;
- відповідь недостатньо самостійна;
- аргументація слабка;
- є суттєві помилки в знанні фактичного матеріалу та висновках;
- мова спрощена.

Шкала оцінювання: національна та ECTS

Таблиця 3

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсової роботи, практики	для заліку
90-100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
67-74	D	задовільно	
60-66	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
1-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

РЕКОМЕНДОВАНІ ДЖЕРЕЛА ІНФОРМАЦІЇ

1. Берегова М. І., Савінова Н. В. Деонтологічна компетентність корекційного педагога в умовах інклюзивного навчання. Молодий вчений. Херсон, 2015. № 2 (17). С. 99-101.

2. Берегова М. І., Савінова Н. В. Культура мовлення як складова деонтологічної культури корекційного педагога у системі інклюзивної освіти. Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки). Збірник наукових праць / за ред. В.М. Синьова, О.В. Гаврилова. Вип. V. В 2-х т., том 1. Кам'янець-Подільський : ПП Медобори-2006, 2015. С. 292-302.

3. Берегова М. І., Савінова Н. В. Підготовка корекційного педагога до роботи в інклюзивному середовищі: інваріантна складова. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови: зб. наук. праць за ред. В.В. Засенка, А.А. Колупасової. К.: ТОВ «Наша друкарня», 2017. Вип. 13. С. 216-225.

4. Біляковська О. О. Професійна компетентність учителя як складова ефективної педагогічної діяльності. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. С. 229-234. URL: <http://lib.mdpu.org.ua/nvsp/BAK77/37.pdf>. (Дата звернення: 22.02.2017).

5. Боряк О. В. Професійна підготовка вчителів-логопедів до роботи з розумово відсталими дітьми молодшого шкільного віку. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 4. С. 9-17.

6. Вчитель і асистент: ролі і відповідальність. URL: http://www.educationinclusive.com/wp-content/docs/ATATeacher_and_Teachers_Assistants_Roles_and_Responsibilities_UKR.pdf. (Дата звернення: 11.01.2017)

7. Гладуш В. А. Шляхи вдосконалення професійної підготовки логопедів в Україні (1960-ті рр.). Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2014. № 1. С. 56-66.

8. Давиденко Г. В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу : монографія. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 314 с.

9. Давиденко Г. В. Умови впровадження інклюзивного навчання у вищих навчальних закладах Європейського Союзу (психолого-ментальний, організаційний та соціальний аспекти) : навч. посібник. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 102 с.

10. Дятленко Н. М., Софій Н. З., Мартинчук О. В., Найда Ю. М. Асистент вчителя в інклюзивному класі : Навч.-метод. посіб. К. : ТОВ Видавничий дім «Пляди», 2015. 250 с.

Допоміжна література

1. Засенко В.В. Рівний доступ до якісної освіти дітей з особливими потребами / Кроки до демократичної освіти:– 2002. – №1. – С. 34.
2. Колупаєва А.А. До проблеми понятійно-термінологічних визначень у сучасній спеціальній педагогіці // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі: Наук.-метод. зб. Випуск 8. – К., 2006. – С. 105-109.
3. Колупаєва А.А. Програма курсу «Основи інклюзивної освіти» для вищих навчальних закладів, які здійснюють підготовку фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем бакалавра (спеціаліста, магістра педагогічного спрямування). – К.: «А.С.К.», 2012. – 31 с.
4. Канадсько-український проект «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», 2011 / www.education-inclusive.com
www.ussf.kiev.ua © Колупаєва А.А., 2011
5. Колупаєва А.А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. Монографія. – К.: САММІТ-книга, 2008.
6. Колупаєва А.А. Савчук Л.О. Діти з особливими потребами та організація їх навчання,- К, 2011.
7. Лупарт, Д., Веббер, Ч. (2002). Шкільна реформа в Канаді: перехід від роздільних систем освіти до інклюзивних шкіл. *Exceptionality Education Canada*, 12 (2), 7-52.

Інформаційні ресурси в Інтернеті

1. Пошукова система Google Scholar <http://scholar.google.com/>
2. Пошукова система Base <https://www.base-search.net/>
3. Система пошуку наукової інформації у відкритих архівах України (SSM) <https://oai.org.ua/>
4. www.logoped.in.ua
5. <http://osvita.ua/legislation/doshkilna-osvita/6711/>
6. <https://vseosvita.ua/course>

ДОДАТКИ

Сценарій тренінгу

«Безбар'єрне спілкування: повага, рівність, інклюзія»

Цільова аудиторія: здобувачі вищої освіти **Тривалість:** 120 хвилин **Формат:** інтерактивний тренінг з вправами та обговореннями
Мета: сформувати навички коректного, етичного та недискримінаційного спілкування у навчальному середовищі та майбутній професійній діяльності.

Очікувані результати

Після тренінгу учасники зможуть:

- пояснювати поняття безбар'єрності у комунікації;
- уникати дискримінаційних висловлювань і стереотипів;
- застосовувати принципи поважного спілкування з різними групами;
- правильно реагувати на конфліктні та чутливі ситуації.

Структура тренінгу

1. Вступ (10 хв) Привітання учасників. Коротке пояснення теми: безбар'єрність – це не лише фізичні умови, а й мовне середовище, де кожна людина почувається прийнятою та почутою. Вправа «Очікування»: учасники відповідають на запитання «Що для вас означає спілкуватися без бар'єрів?» – відповіді фіксуються на дошці.

2. Що таке безбар'єрне спілкування (15 хв) Пояснення поняття: комунікація, яка не принижує, не дискримінує, не нав'язує стереотипів, враховує різний досвід людей і ґрунтується на повазі. Принципи: рівність, толерантність, етичність, коректність, емпатія.

3. Бар'єри у комунікації (20 хв) Розгляд прикладів мовних бар'єрів: стереотипи, стигматизація, узагальнення, знецінення. Вправа «Знайди бар'єр»: тренер читає фрази, учасники визначають, що в них некоректно, та пропонують альтернативи.

4. Мова поваги: як говорити коректно (20 хв) Основне правило: «Людина – передусім». Приклади коректних і некоректних висловлювань. Принцип: не ярлик, а опис («студент, який потребує додаткової підтримки» замість «проблемний студент»).

5. Практика: вправи та кейси (30 хв)

- «Скажи по-іншому»: переформулювання некоректних фраз.
- Рольова ситуація: знайомство з новим студентом-ветераном, обговорення правильних і неправильних формулювань.
- Комунікація в конфлікті: як реагувати на дискримінаційні висловлювання, як підтримати людину.

6. Спілкування з різними групами (15 хв) Обговорення особливостей комунікації з людьми з інвалідністю, ветеранами, внутрішньо переміщеними

особами, людьми з психологічними травмами, представниками різних культур. Принцип: не припускати – запитувати («Чи зручно вам так?»).

7. Алгоритм реагування на дискримінацію (10 хв) Послідовність дій:

1. Зупинити некоректну фразу або дію.
2. Підтримати того, кого зачепили.
3. Пояснити, чому це неприйнятно.
4. За потреби повідомити відповідальні служби.
5. Формувати культуру поваги.

8. Підсумок і рефлексія (10 хв) Запитання для учасників:

- Що було найбільш корисним?
- Яку фразу ви більше не будете використовувати?
- Як зробити університетське середовище більш безбар'єрним?

Сценарій тренінгу

«Створення безбар'єрного простору»

Цільова аудиторія: здобувачі вищої освіти, молоді фахівці **Тривалість:** 90–120 хвилин **Формат:** інтерактивний тренінг з вправами, груповою роботою та обговореннями **Мета:** сформувати уявлення про безбар'єрність як комплексну політику, навчити практичним підходам до створення доступного середовища та розвинути культуру інклюзії.

Вступ (5–10 хв)

Привітання учасників. «Привіт, колеги! Мене звати [ім'я], і я радий/рада вітати вас на тренінгу, присвяченому одній з найважливіших тем сьогодні – створенню безбар'єрного простору».

Коротке пояснення: безбар'єрність – це не лише пандуси чи ліфти, а відсутність будь-яких перешкод у житті людей, особливо осіб з інвалідністю та маломобільних груп. Інклюзія – це залучення всіх людей до суспільного життя без дискримінації.

Вправа «Очікування»: кожен учасник називає одну річ, яка є бар'єром у нашому місті чи закладі. Відповіді записуються на фліпчарт.

Модуль 1. Що таке безбар'єрність і чому вона важлива? (20 хв)

Роз'яснення поняття безбар'єрності та інклюзії. Приклади: фізичні, інформаційні та соціальні бар'єри. Обговорення: «Уявіть нове місто без перешкод – яким воно буде?»

Модуль 2. Практичні аспекти: Як ми можемо діяти? (40 хв)

Фізична доступність: архітектурні та транспортні рішення – пандуси, ліфти, тактильна плитка, низькопідлоговий транспорт. **Інформаційна доступність:** адаптовані сайти, документи у форматі Брайля, використання жестової мови, субтитрів, візуальних матеріалів. **Соціально-психологічна безбар'єрність:** коректна термінологія, повага до гідності та особистих меж кожної людини.

Інтерактивна частина: Робота в групах – аналіз конкретного простору (офіс, університет, транспорт). Кожна група визначає 3–4 бар'єри та пропонує способи їх усунення. Презентація результатів.

Модуль 3. Підсумки та наступні кроки (20 хв)

Пояснення: безбар'єрність – це не одноразова дія, а постійний процес, що змінює культуру суспільства. Мета – створити середовище, де кожна людина почуватиметься гідно, захищено та матиме рівні можливості.

Заклучна інтерактивна частина: Обговорення: «Що особисто ви зробите завтра, щоб наш простір став більш безбар'єрним?» Кожен учасник пише свою дію на стікері та прикріплює до дошки.

Завершення

Підсумкове слово тренера: «Дякую вам за активну участь! Пам'ятайте, що невеликі кроки кожного з нас ведуть до великих змін для всього суспільства. Безбар'єрність – це показник зрілості та культури нашої спільноти».

Сценарій тренінгу

«Захист прав осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп»

Цільова аудиторія: курсанти та студенти **Тривалість:** 120 хвилин

Формат: інтерактивний тренінг з вправами та груповою роботою **Мета:** сформувати знання та практичні навички взаємодії з маломобільними групами, розуміння прав людини та принципів безбар'єрності.

Структура тренінгу

1. Вступ і знайомство (10 хв) Привітання учасників. «Доброго дня, шановні здобувачі освіти! Сьогодні ми працюємо над темою: *Захист прав осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп*. Наше завдання – навчитися бачити бар'єри, правильно взаємодіяти та підтримувати культуру рівності й поваги».

Міні-вправа «Асоціація»: учасники називають три слова, які асоціюють з поняттям «інклюзія».

2. Хто такі маломобільні групи (15 хв) Пояснення: маломобільні групи – це люди, які мають постійні або тимчасові труднощі з пересуванням чи доступом до послуг. Приклади: особи з інвалідністю, ветерани з пораненнями, люди похилого віку, вагітні жінки, батьки з дитячими візочками, люди після травм чи операцій.

Вправа «Бар'єри поруч»: учасники називають бар'єри в університеті, які можуть ускладнювати навчання (сходи, відсутність ліфта, незручні аудиторії тощо).

3. Права осіб з інвалідністю (20 хв) Теоретичний блок:

- Міжнародний документ – Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю.

- В Україні: Конституція, Закон «Про освіту», Закон «Про запобігання дискримінації», Закон «Про соціальну захищеність осіб з інвалідністю».

Основні права: на освіту, доступність, працю, медичну допомогу, участь у суспільному житті, повагу до гідності. Ключова теза: інвалідність – це не «проблема людини», а бар'єри середовища.

4. Бар'єри та дискримінація (20 хв) Типи бар'єрів: фізичні, інформаційні, комунікаційні, соціальні. Вправа «Що тут не так?»: учасники аналізують некоректні висловлювання («інвалід», «прикутий до візка», «навіщо йому навчання») та пояснюють, чому вони дискримінаційні.

5. Практика: кейси і ситуації (25 хв) Робота в групах. Кейс 1: ветеран на кріслі колісному – які умови створити? Кейс 2: студент з порушенням слуху – як організувати навчання? Кейс 3: курсант після травми з милицями – яка підтримка потрібна? Кейс 4: особа з тривожним розладом – чи належить до маломобільних груп? Презентація рішень групами.

6. Етична комунікація і допомога (20 хв) Правила: завжди запитувати, чи потрібна допомога; не торкатися візка без дозволу; спілкуватися напрому. Коректна лексика: «особа з інвалідністю», «людина, яка користується кріслом колісним». Некоректна: «інвалід», «каліка», «прикутий до візка».

Міні-рольова гра: учасники моделюють ситуацію пропозиції допомоги.

7. Роль університету та здобувачів освіти (10 хв) Університет має забезпечувати безбар'єрність, рівний доступ, психологічну підтримку, недискримінаційне середовище. Здобувачі освіти можуть підтримувати культуру поваги, не допускати булінгу, долучатися до інклюзивних ініціатив.

8. Підсумок і рефлексія (10 хв) Запитання для учасників:

- Що нового ви сьогодні дізналися?
- Які бар'єри ви почали помічати?
- Що може зробити кожен із нас уже завтра?

*Савінова Наталія Володимирівна,
Берегова Марія Ігорівна*

Методична серія
Випуск № 488

**Викладання курсу
«ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ»**

Методичні рекомендації

**Студентам спеціальності
А6 Спеціальна освіта (за спеціалізаціями)
спеціалізації А6.01 Логопедія
(для змішаної та дистанційної форм навчання)**

Редактор Карпова К.О.
Комп'ютерна верстка Олисько Я.Є.
Друк Волинець С.Л. Фальцювальню-палітурні роботи Мішалкіна О.Є.

Підп. до друку 26.08.2026.
Формат 60x84 ¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк різнограф.
Ум. друк. арк. 3,3. Обл.-вид. арк. 2,66.
Тираж 30 пр. Зам. № 7256

Видавець і виготовлювач: ЧНУ ім. Петра
Могили.54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.
Тел.: 8 (0512) 50–03–32, 8 (0512) 76–55–81, e-mail:rector@chmnu.edu.ua.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК